זוהר, פרשת תולדות

ספר הזוהר

ספר הזהר, ויקיטקסט, ברישיון CC BY-SA.
geulaquiz.com

דף קלד עמוד א

ואלה תולדות יצחק וגו' - פתח רבי חייא ואמר, (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות יהו"ה ישמיע כל תהלתו, תא חזי כד בעא קב"ה וסליק ברעותא קמיה למברי עלמא, הוה מסתכל באורייתא וברא ליה, ובכל עובדא ועובדא דברא קב"ה בעלמא הוה מסתכל באורייתא וברא ליה, הדא הוא דכתיב (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון, ואהיהשעשועים יום יום, אל תקרי

מדרש הנעלם

ומדרש הנעלם: אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק - רבי יצחק פתח (שיר ז יד) הדודאים נתנו ריח וגו', תנו רבנן לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים, וינער אותם מעפרם, שלא יהיו בנין עפר כמות שהיו בתחלה שנבראו מעפר ממש דבר שאינו מתקיים, הדא הוא דכתיב (בראשית ב ז) וייצר יהו"ה אלהי"ם את האדם עפר מן האדמה, ובאותה

דף קלד עמוד ב

אמון אלא אומן.

כד בעא למברי אדם, אמרה תורה קמיה, אי בר נש יתברי ולבתר יחטי, ואנת תידון ליה, אמאי יהון עובדי ידך למגנא, דהא לא ייכול למסבל דינך, אמר לה קב"ה, הא אתקינת תשובה עד לא בראתי עלמא, אמר קב"ה לעלמא בשעתא דעבד ליה וברא לאדם, א"ל עלמא עלמא, אנת ונימוסך לא קיימין אלא על אורייתא, ובגין כך בראתי ליה לאדם בך בגין דיתעסק בה, ואי לאו הא אנא אהדר לך לתהו ובהו, וכלא בגיניה דאדם קיימא, הדא הוא דכתיב (ישעיה מה יב) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, ואורייתא קיימא ומכרזא קמייהו דבני נשא בגין דיתעסקו וישתדלו בה, ולית מאן דירכין אודניה.

תא חזי כל מאן דאשתדל באורייתא איהו קיים עלמא, וקיים כל עובדא ועובדא על תקוניה כדקא יאות, ולית לך כל שייפא ושייפא דקיימא ביה בבר נש דלא הוי לקבליה בריה בעלמא, דהא כמה דבר נש איהו מתפלג שייפין, וכלהו קיימין דרגין על דרגין, מתתקנין אלין על אלין, וכלהו חד גופא, הכי נמי עלמא, כל אינון בריין כלהו שייפין שייפיין, וקיימין אלין על אלין, וכד מתתקנן כלהו, הא (חד) גופא ממש. וכלא כגוונא דאורייתא, דהא אורייתא כלא שייפין ופרקין, וקיימין אלין על אלין, וכד מתתקנן כלהו אתעבידו חד גופא, כיון דאסתכל דוד בעובדא דא פתח ואמר (תהלים קד כד) מה רבו מעשיך יהו"ה כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך.

באורייתא אינון כל רזין עלאין סתימין דלא יכלין לאתדבקא, באורייתא כל אינון מלין עלאין דאתגליין ולא אתגליין, באורייתא אינון כל מלין דלעילא ולתתא, כל מלין דעלמא דין וכל מלין דעלמא דאתי באורייתא אינון, ולית

מדרש הנעלם

שעה יתנערו מעפר מאותו הבנין, ויעמדו בבנין מקויים להיות להם קיומא, הדא הוא דכתיב (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלם, יתקיימו בקיומא, ויעלו מתחת לארץ, ויקבלו נשמתם בארץ ישראל, באותה שעה יציף (נ"א ישיב) קודשא בריך הוא כל מיני ריחין שבגן עדן עליהם, הדא הוא דכתיב (שיר ז יד) **הדודאים נתנו ריח**; אמר רבי יצחק, אל תקרי הדודאים אלא הדודים, זהו הגוף והנשמה שהם דודים ורעים זה עם זה, רב נחמן אמר דודאים ממש, מה הדודאים מולידים אהבה בעולם, אף הם מולידים אהבה בעולם, ומאי נתנו ריח, כשרון מעשיהם לדעת ולהכיר לבוראם.

ועל פתחינו-- אלו פתחי שמים, שהם פתוחים להוריד נשמות לפגרים, כל מגדים אלו הנשמות, חדשים גם ישנים, אותם שיצאו נשמתם מהיום כמה שנים, ואותם שיצאו נשמתם מימים מועטים, וזכו בכשרון מעשיהם להכנס בעולם הבא, כלם עתידים לירד בבת אחת להכנס בגופות המוכנים להם, אמר רבי אחא בר יעקב, בת קול יוצאת ואומרת, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך, צפנתי אותם באותם העולמות, לך בשבילך בשביל שאתה גוף קדוש ונקי.

דבר אחר הדודאים (נתנו ריח) אלו מלאכי שלום, נתנו ריח אלו הנשמות שהם ריח העולם, נתנו שבקו, כמה דאת אמר (במדבר כא כג) ולא נתן סיחון את ישראל, דתאנא אמר רבי יהודה, שלש כתות של מלאכי השרת הולכים בכל חדש ובכל שבת ללוות לנשמה עד מקום מעלתה, ובמאן נוקים על

פתחינו כל מגדים, אמר רבי יהודה, אלו הן הגופות שהם עומדים בפתחי קברות לקבל נשמתן, ודומ״ה נותן פתקא דחושבנא, והוא מכריז ואומר, רבונו של עולם חדשים גם ישנים, אותם שנקברו מכמה ימים, ואותם שנקברו מזמן מועט, כלם צפנתי לך למיפק להו בחושבנא.

דף קלה עמוד א

מאן דישגח וידע לון, ובגין כך כתיב (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות יהו״ה ישמיע כל תהלתו.

תא חזי אתא שלמה ובעא למיקם על מלוי דאורייתא ועל דקדוקי אורייתא ולא יכיל, אמר (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, דוד אמר (תהלים קיט יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, תא חזי כתיב בשלמה (מ״א ה יב) וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, והא אוקמוה, דחמשה ואלף טעמים הוו בכל משל ומשל דהוה אמר. ומה שלמה דאיהו בשר ודם כך הוו במלוי, מלין דאורייתא דקאמר קב״ה על אחת כמה וכמה, דבכל מלה ומלה אית בה כמה משלים, כמה שירין, כמה תושבחן, כמה רזין עלאין, כמה חכמאן, ועל דא כתיב מי ימלל גבורות יהו״ה.

תא חזי מה כתיב לעילא, ואלה תולדות ישמעאל, דאינון תריסר נשיאין, לבתר אמר ואלה תולדות יצחק, סלקא דעתך דכיון דכתיב ביה בישמעאל דאוליד תריסר נשיאין, ויצחק אוליד תרין בנין, דדא אסתלק ודא לא אסתלק, על דא כתיב מי ימלל גבורות יהו״ה דא יצחק, ויצחק אפיק ליה ליעקב, דהוה איהו בלחודוי יתיר מכלהו, דאוליד תריסר שבטין, קיומא דלעילא ותתא, אבל יצחק לעילא בקדושה עלאה, (ס״א וישמעאל) ועשו לתתא, ועל דא כתיב מי ימלל גבורות יהו״ה, ישמיע כל תהלתו דא יעקב, כד אתדבק שמשא בסיהרא כמה ככביא נהירין מנייהו.

ואלה תולדות יצחק בן אברהם -- אמר רבי יוסי, מאי שנא דעד הכא לא כתיב בן אברהם והשתא אמר, אלא אע״ג דכתיב ויברך אלהי״ם את יצחק בנו, השתא דמית אברהם דיוקניה הוה ביה, ואשתאר ביה ביצחק, דכל מאן דחמי ליצחק הוה אמר דא אברהם ודאי, והוה סהיד ואמר אברהם הוליד את יצחק.

רבי יצחק קם ליליא חד

מדרש הנעלם

אמר רב יהודה אמר רב, עתיד הקדוש ברוך הוא לשמוח באותו זמן עם הצדיקים, להשרות שכינתו עמהם, והכל ישמחו באותה שמחה, הדא הוא דכתיב (שם קד לא) ישמח יהו״ה במעשיו. אמר רבי יהודה, עתידים הצדיקים באותו זמן לברא עולמות ולהחיות מתים, אמר ליה רבי יוסי, והתנן (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש, אמר ליה רבי יהודה, ת״ש בעוד שהרשעים בעולם וירבו, כל העולם אינו בקיום, וכשהצדיקים בעולם אזי העולם מתקיים, ועתידים להחיות מתים, כדקאמרן (זכריה ח ד) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים, כדכתיב לעיל.

באותו זמן ישיגו הצדיקים דעת שלימה, דאמר רבי יוסי, ביומא דיחדי קודשא בריך הוא בעובדוי, זמינין אינון צדיקיא למנדע ליה בלבהון, וכדין יסגי סכלתנו בלבהון כאילו חזו ליה בעינא, הדא הוא דכתיב (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו׳, ושמחת הנשמה בגוף יתר מכלם, על שיהיו שניהם קיימים, וידעו וישיגו את בוראם, ויהנו מזיו השכינה, וזהו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אלו הם תולדות השמחה והשחוק שיהא בעולם באותו זמן, בן אברהם, היא הנשמה הזוכה לכך, ולהיות שלימה במעלתה, אברהם הוליד את יצחק, הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם.

אמר רבי יהודה לרבי חייא, הא דתנינן דעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא, מאי האי, אמר ליה עד לא אזלית קמי אינון מלאכין קדישין מארי מתניתין, הכי שמיע לי, כיון דשמעית הא דאמר רבי אלעזר, אתישבא בלבאי, דאמר רבי אלעזר, סעודת הצדיקים לעתיד לבא, כהאי דכתיב (שמות כד יא) ויחזו את האלהי״ם ויאכלו וישתו, ודא הוא דתנן ניזונין, ואמר רבי

דף קלה עמוד ב

למלעי באורייתא, ורבי יהודה קם בקסרוי בההיא שעתא, אמר רבי יהודה, איקום ואיזיל לגבי רבי יצחק, ואלעי באורייתא ונתחבר כחדא, אזל עמיה חזקיה בריה דהוה רביא, כד קריב אבבא שמע ליה לרבי יצחק דהוה אמר, ויהי אחרי מות אברהם, ויברך אלהי״ם את יצחק בנו, וישב יצחק עם באר לחי ראי, האי קרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה, מאי שנא דקב״ה אצטריך לברכא ליה ליצחק, בגין דאברהם לא ברכיה, מאי טעמא משום דלא

יתברך עשו, ועל דא סליקו אינון ברכאן לקב״ה ואוקומוה, וישב יצחק עם באר לחי ראי, מאי לחי ראי, אלא דאתחבר בה בשכינתא, בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה כתרגומו, ובגין כך ברכיה.

אדהכי בטש רבי יהודה אבבא ועאל ואתחברו, אמר רבי יצחק, השתא זווגא דשכינתא בהדן, אמר רבי יהודה האי באר לחי רואי דקאמרת שפיר, אבל במלה אשתמע, פתח ואמר (שיר ד טו) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון, האי קרא אתמר, אבל הא אוקמוה, מעין גנים דא אברהם, באר מים חיים דא יצחק, ונוזלים מן לבנון דא יעקב, באר מים חיים דא יצחק, היינו דכתיב וישב יצחק עם באר לחי ראי, ומאי באר דא שכינתא, לחי דא חי העולמים, צדיק חי העולמים, ולית לאפרשא לון, חי הוא בתרי עלמין, חי לעילא דאיהו עלמא עלאה, חי לגבי עלמא תתאה, ועלמא תתאה בגיניה קיימא ונהרא, תא חזי סיהרא לא אתנהירת אלא כד חזיא ליה לשמשא, וכיון דחזיא ליה אתנהיר, ועל דא האי באר לחי ראי ודאי, וכדין אתנהרא וקיימא במיין חיין, לחי ראי, בגין לאתמליא ולאתנהרא מהאי חי.

תא חזי כתיב

מדרש הנעלם

אלעזר, באתר חד תנינן נהנין, ובאתר אחרא תנינן נזונין, מאי בין האי להאי, אלא הכי אמר אבוי, הצדיקים שלא זכו כל כך נהנין מאותו זיו, שלא ישיגו כל כך, אבל הצדיקים שזכו, נזונין עד שישיגו השגה שלמה, ואין אכילה ושתיה אלא זו, וזו היא הסעודה והאכילה, ומנא לן הא, ממשה דכתיב (שמות לד כח) ויהי שם עם יהו״ה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, מאי טעמא לחם לא אכל ומים לא שתה, מפני שהיה נזון מסעודה אחרת, מאותו זיו של מעלה, וכהאי גוונא סעודתן של צדיקים לעתיד לבא.

אמר רבי יהודה, סעודת הצדיקים לעתיד לבא לשמוח בשמחתו, הדא הוא דכתיב (תהלים לד ב) ישמעו ענוים וישמחו, רב הונא אמר מהכא, (שם ה יב) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו, אמר רבי יצחק, האי והאי איתא לעתיד לבא, ותאנא אמר רבי יוסי, יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית, אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם, ועתידים להגלות לצדיקים לעתיד לבא, וזו היא השתיה ואכילה (ושתיה), ודאי דא היא.

אמר רבי יהודה ברבי שלום, אם כן מהו לויתן ומהו השור, דכתיב (איוב מ טו) כי בול הרים ישאו לו, אמר רבי יוסי, והא כתיב (ישעיה כז א) בעת ההיא יפקוד יהו״ה בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, על לויתן נחש בריח, ועל לויתן נחש עקלתון, והרג את התנין אשר בים, הא הכא תלתא, אלא רמז הוא דקא רמז על מלכוותא, אמר רבי תנחום לית למימר על מה דאמרו רבנן ודאי כך היא.

אמר רבי יצחק, אנא הוינא קמיה דרבי יהושע, ושאילנא האי מלה, אמרנא האי סעודתא דצדיקיא לעתיד לבא, אי כך הוא לא אתיישבא בלבאי, דהא אמר רבי אלעזר, סעודת הצדיקים לעתיד לבא, כהאי גוונא

דף קלו עמוד א

(ש״ב כג ז) ובניהו בן יהוידע בן איש חי, דהוה צדיק ונהיר לדריה, כמה דחי דלעילא נהיר לעלמא, וכל זמנא האי באר לחי אסתכל וחמי, בגין לאתנהרא כדקאמרן, וישב יצחק עם באר לחי ראי, היינו דכתיב בקחתו את רבקה, ויתיב בהדה ואתאחיד עמה, חשך בלילה דכתיב, (שיר ב ז) שמאלו תחת לראשי, ותא חזי יצחק בקרית ארבע הוה בתר דמית אברהם, מהו וישב יצחק עם באר לחי ראי, דאזדווג ביה ואחיד ביה בההוא בירא, לאתערא רחימותא כדקאמרן.

פתח רבי יצחק ואמר, (קהלת א ה) וזרח השמש ובא השמש, ואל מקומו שואף זורח הוא שם, וזרח השמש, דא שמשא דנהיר לסיהרא, דכד אתחזי בהדה כדין נהרא ואתנהיר, וזרח מאתר עלאה דקיימא עליה, מתמן זרח תדיר, ובא השמש לאזדווגא בהדה דסיהרא, הולך אל דרום דאיהו ימינא, ושוי תוקפיה ביה, ובגין דתוקפיה ביה, כל חילא דגופא בימינא הוא וביה תליא, ולבתר סובב אל צפון, נהיר לסטרא דא ונהיר לסטרא דא.

סובב סובב הולך הרוח, בקדמיתא כתיב שמש, והשתא רוח, אלא כלא חד ורזא חדא, וכל דא בגין דסיהרא אתנהרא מניה, ויתחברון תרווייהו.

תא חזי, כד אתא אברהם לעלמא, חביק לה לסיהרא וקריב לה, כיון דאתא יצחק אחיד בה ואתקיף בה כדקא יאות, ומשיך לה ברחימו, כמה דאתמר דכתיב (שיר ב ו) שמאלו תחת לראשי, כיון דאתא יעקב כדין אתחבר שמשא בסיהרא ואתנהיר, ואשתכח יעקב שלים בכל סטרין, וסיהרא אתנהירת ואתתקנת בתריסר שבטין.

פתח רבי יהודה ואמר, (תהלים קלד א) הנה ברכו את יהו״ה כל עבדי יהו״ה וגו׳, האי קרא אוקמוה, אבל תא חזי הנה ברכו את יהו״ה, ומאן אינון דיתחזון לברכא ליה לקב״ה, כל עבדי יהו״ה, בגין דכל בר נש:

מדרש הנעלם

דכתיב (שמות כד יא) ויחזו את האלהי״ם ויאכלו וישתו, אמר רבי יהושע, שפיר קאמר רבי אלעזר, וכך הוא. עוד אמר רבי יהושע, האי מהימנותא דאמרו רבנן לרובא דעלמא, דזמינין אינון בהאי סעודתא דלויתן וההוא תורא, ולמשתי חמרא טב דאתנטר מכד אתברי עלמא, קרא אשכחו ודרשו, דכתיב (ויקרא כו ה) ואכלתם לחמכם לשובע, דאמר רבי זירא, כל מיני פיתוי פתה הקדוש ברוך הוא לישראל להחזירם למוטב, ודא הוא יתיר מכלהון, דאמר להו ואכלתם לחמכם לשובע, ובקללות (שם שם כו) ואכלתם ולא תשבעו, ודא קשיא להו מכלהו, מאי טעמא, דכתיב (שמות יו ג) מי יתן מותנו ביד יהו״ה בארץ מצרים וגו׳, אמר רבי זירא, מלמד דמשום האכילה מסרו נפשם למות בידם, כיון שראה הקדוש ברוך הוא תאותם, אמר להם אם תשמעו לקול המצות, ואכלתם לשובע, כדי להניח דעתם. כהאי גוונא חמו רבנן דגלותא אתמשך, אסתכמו על קראי דאורייתא, ואמרו דזמינין למיכל ולמחדי בסעודתא רבה דזמין קודשא בריך הוא למעבד להו, ועל דא רובא דעלמא סבלו גלותא, בגין ההיא סעודתא.

אמר רבי יוחנן, לית לן לסתור מהימנותא דכלא, אלא לקיימא ליה, דהא אורייתא אסהידת עלוי, דהא אנן ידעין מהימנותא דצדיקיא וכסופא דלהון מאי היא, דכתיב (שיר א ד) נגילה ונשמחה בך, ולא באכילה, נזכירה דודיך מיין, וההיא סעודתא דזמינין בה, יהא לן חולק למהני מנה, וזו היא השמחה והשחוק, ואלה תולדות יצחק, שיצחקו הצדיקים לעתיד לבא, אברהם הוליד את יצחק, זכות הנשמה מוליד השחוק הזה והשמחה בעולם:

דף קלו עמוד ב

בעלמא מישראל, אע״ג דכלא יתחזון לברכא ליה לקב״ה, ברכתא דבגינייהו יתברכון עלאין ותתאין מאן היא, ההיא דברכין ליה עבדי יהו״ה, ולא כלהו, ומאן אינון דברכתהון ברכתא, העומדים בבית יהו״ה בלילות, אלין אינון דקיימי בפלגות ליליא, ואתערי למקרי באורייתא, אלין קיימי בבית יהו״ה בלילות, דהא כדין קב״ה אתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגנתא דעדן, ואנן קיימי הכא לאתערא במלי דאורייתא, נימא במלי דיצחק דאנן ביה.

פתח רבי יצחק ואמר **ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו׳** -- בן ארבעים שנה, אמאי אתא לממני הכא דהוה בן ארבעים שנה כד נסיב לה לרבקה, אלא ודאי הא אתכליל יצחק בצפון ודרום באשא ומיא, וכדין הוה יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה, כמראה הקשת, ירוק חוור סומק, בת שלש שנים אחיד בה כד אחיד בה ברבקה, וכד אוליד אוליד בן ששים, לאולדא כדקא יאות, בגין דיפוק יעקב שלם מבן ששים שנה כדקא יאות, וכלהו אחיד להו יעקב לבתר, ואתעביד גבר שלים.

בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי -- מאי אכפת לן כולי האי, דהא כבר אתמר, ובתואל ילד את רבקה וגו׳, והשתא אמר בת בתואל הארמי, ולבתר מפדן ארם, ולבתר אחות לבן הארמי, אלא אוקמוה, דהות בין רשעים ואיהי לא עבדת כעובדייהו, דהות בת בתואל ומפדן ארם ואחות לבן, וכלהו חייבין לאבאשא, והיא סלקא עובדין דכשרן ולא עבדת כעובדייהו.

השתא אית לאסתכלא, אי רבקה הות בת עשרין שנין או יתיר, או בת שלש עשרה, כדין הוא שבחא דילה דלא עבדת כעובדייהו, אבל עד כען בת שלש שנים הות, מאי שבחא דילה, א״ר יהודה בת שלש שנים הות, ועבידת לעבדא כל ההוא עובדא, אמר רבי יצחק, אע״ג דכולי האי עבדת, לא ידענא עובדהא אי אינון כשראן או לאו

מדרש הנעלם

ויהי יצחק בן ארבעים שנה, רבי בו בשם רבי יוסי פתח ואמר (שיר א ב) ישקני מנשיקות פיהו וגו׳, בכמה מעלות נברא העולם, דתנינן אמר רבי אחא בר יעקב, כל מה שברא קודשא בריך הוא בעולמות שלו חוץ ממנו היו בשתוף, ומי אמר רבי אחא הכי חס ושלום, דהא במלה דא יסגי פלוגתא בעלמא, דאי תימא הכי המלאכים שהם נבראים רוח הקדש ממש, יאמר שיש שתוף בהם, הא כל אפייא דידהון ודידן שויין, אמר רבי אבא, במלה דא יסגי פלוגתא בעלמא, דהא תנן במתניתין דידן, דכל דעבד קודשא בריך הוא, עבד כגון גופא ונשמתא, ואי תימא דהא לית גופא למלאכים, כ״כ, אבל לית אינון יכלין למעבד עבידתא, עד שישתתף בהו ההיא נשמתא קדישא דהיא סיועא דלעילא, ובהאי גוונא כל מאי דעביד, אצטריך להההוא סיועא דלעילא מניה.

אמר רבי יוסי, בההיא שעתא דזמין קודשא בריך הוא לאחיא מתיא, והא סופא דכל (ס״א עקתין) עמיקין (עתיקין), בארבעים ליהוי, וגזר קיים (דברים כה ב) ארבעים יכנו לא יוסיף, סוף הליכתם של ישראל במדבר בשנת הארבעים, ארבעים שנה קודם תחיית הגוף, ממתנת לו הנשמה בארץ ישראל, בשנת הארבעים יקומון הגופות מעפרא, בארבעים נכלא הגשם, הדא הוא דכתיב (בראשית ז יב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום, וכתיב ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח, זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא, ובחמשים אתי ישוב עלמא דהיא היובל, החוזרת

דף קלז עמוד א

אלא תא חזי, כתיב (שיר ב ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות, כשושנה דא כנסת ישראל, דאיהי בין אוכלסהא כוורדא בין כובין, ורזא דמלה, יצחק אתי מסטרא דאברהם דאיהו חסד עלאה, ועביד חסד עם כל בריין, ואף על גב דאיהו דינא קשיא, ורבקה אתת מסטרא דדינא קשיא, ואסתלקת מבינייהו, ואתחברת ביצחק. דהא רבקה מסטרא דדינא קשיא אתיא, ואף על גב דאיהי מסטרא דדינא, רפיא הות, וחוטא דחסד תלי בה, ויצחק דינא קשיא ואיהי רפיא, כשושנה בין החוחים הות, ואי לאו דאיהי רפיא, לא יכיל עלמא למסבל דינא קשיא דיצחק, כגוונא דא קב״ה מזווג זווגין בעלמא, חד תקיף וחד רפיא, בגין לאתתקנא כלא, ויתבסם עלמא:

פתח רבי יהודה אבתריה ואמר **ויעתר יצחק ליהו״ה לנכח אשתו** - מהו ויעתר, דקריב ליה קרבנא וצלי עלה, ומה קרבנא קריב, עולה קריב, דכתיב ויעתר לו יהו״ה, כתיב הכא ויעתר לו יהו״ה, וכתיב התם (ש״ב כד יד) ויעתר אלהי״ם לארץ וגו׳, מה להלן קרבן, אף כאן קרבן, כתיב ויעתר יצחק, וכתיב ויעתר לו, דנפק אשא מלעילא לקבלא אשא דלתתא.

דבר אחר, ויעתר יצחק, דצלי צלותיה, וחתר חתירה לעילא לגבי מזלא על בנין, דהא בההוא אתר תליין בנין, דכתיב (ש״א א י) ותתפלל על ה׳, וכדין ויעתר לו יהו״ה, אל תקרי ויעתר לו, אלא ויחתר לו, חתירה חתר ליה קב״ה וקביל ליה, וכדין ותהר רבקה אשתו.

תא חזי עשרין שנין אשתהי יצחק עם אתתיה ולא אולידת, עד דצלי צלותיה, בגין דקב״ה אתרעי בצלותהון דצדיקיא, בשעתא דבעאן קמיה צלותהון על מה דאצטריכו, מאי טעמא, בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא, לכל מאן

מדרש הנעלם

הנשמה לגוף בשנת הארבעים שהמתינה לו בארץ ישראל, הדא הוא דכתיב ויהי יצחק בן ארבעים שנה, שהמתין לגוף, בקחתו את רבקה, בהכנסתה בגוף המזומן לו, באותה שעה בהכנסתה בו, אין תאותם וכסופם אלא ליהנות מזיו השכינה וליזון מזיוה, הדא הוא דכתיב (שיר א ב) ישקני מנשיקות פיהו, אמר רבי אבא, ישקני, יפרנסני, שאין פרנסתן אלא ליהנות וליזון מזיוה של מעלה, אמר רבי יוסי, סופיה דקרא מוכח, דכתיב כי טובים דודיך מיין, בת בתואל, בת בתו של אל.

רב הונא אמר לא כך הוא, ואנא הוית בכרכי הים, ושמענא דהוו קראן להההוא גרמא דשדרה, ההוא דאשתאר בקברא מכל גופא, בתואל רמאה, שאלית עליה, אמרו דהוא כרישא (דמיא) דחויא דאיהו רמאה, וההוא גרמא הוא רמאה מכל שאר גרמי, דתאנא אמר רבי שמעון, ההוא גרמא למה אשתאר בקיומא יתיר מכל שאר גרמי, משום דאיהו רמאה, ולית סביל טעמא דמזונא דבני נשא כשאר גרמי, ובגיני כך הוא תקיף מכל גרמי, והוא ליהוי עקרא, דגופא אתבני מניה, הדא הוא דכתיב בת בתואל הארמי, ותאנא אמר רבי שמעון, הוא רמאי, ומעולם רמאי, ושכן יצר הרע דאיהו רמאי, הדא הוא דכתיב בת בתואל הארמי, גרמא רמאה.

מפדן ארם-- מצמד רמאין, כדתנן פדנא דתורי שהוא צמד. **אחות לבן**-- אחות יצר הרע. **הארמי** -- כדתנן בתחלה שהיה מנוול בחטאות בזה העולם נקרא לוט, לעתיד לבא שלא יהא מנוול כדבקדמיתא, כמאן דסחי ומטביל מסאבותיה, קראן ליה לבן, עכ״פ אין יצר הרע בטל מן העולם, ת״ש דהכי אנן אוקימנא במתניתא, שתי בנות לוט, שהן שתי כחות הגוף המעוררות ליצר הרע, עכשיו שאינו מנוול כל כך ונטבל מלכלוכו

דף קלז עמוד ב

דאצטריך בצלותהון דצדיקייא.

תא חזי אברהם לא צלי קמי קב״ה דיתן ליה בנין, אע״ג דשרה עקרה הות, ואי תימא הא כתיב (בראשית טו ג) הן לי לא נתת זרע, ההוא לאו בגין צלותא הוה (נ״א ההוא לא בעי בני), אלא כמאן דמשתעי קמי מריה, אבל יצחק צלי על אתתיה, בגין דהא איהו הוה ידע דלאו איהו עקר אלא אתתיה, דיצחק

הוה ידע ברזא דחכמתא, דיעקב זמין למיפק מניה בתריסר שבטין, אבל לא ידע אי בהאי אתתא אי באחרא, ועל דא לנכח אשתו ולא לנכח רבקה.

אמר ההוא רביא בריה דרבי יהודה, אי הכי אמאי לא רחים ליה יצחק ליעקב כל כך כמו לעשו, הואיל והוה ידע דזמין איהו לקיימא מניה תריסר שבטין, אמר ליה שפיר קאמרת, אלא כל זינא רחים ליה לזיניה, ואתמשיך ואזיל זינא בתר זיניה, תא חזי עשו נפק סומק, כמה דכתיב ויצא הראשון אדמוני כלו וגו׳, ואיהו זינא דיצחק דאיהו דינא קשיא דלעילא, ונפק מניה עשו דינא קשיא לתתא, דדמיא לזיניה, וכל זינא אזיל לזיניה, ועל דא רחים ליה לעשו יתיר מיעקב, כמה דכתיב ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, כתיב הכא כי ציד בפיו, וכתיב התם (בראשית י ט) על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני יהו״ה.

א״ר יצחק, כתיב **ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרוש את יהו״ה** -- לאן אתר אזלת, לבי מדרשא דשם ועבר, ויתרוצצו הבנים בקרבה, דתמן הוה ההוא רשע דעשו, אגח קרבא ביה ביעקב, ויתרוצצו, אתברו, כמה דאמרינן רצץ את מוחו, אתברו דא עם דא ואתפלגו, תא חזי, דא סטרא דרוכב נחש, ודא סטרא דרוכב על כרסיא שלימתא קדישא, בסטרא

מדרש הנעלם

נקרא לבן, ואותן שתי בנות אינן בטלות ממש, הדא הוא דכתיב (בראשית כט טז) וללבן שתי בנות, אמר רבי יוסי כך הוא, תמן כתיב בכירה וצעירה, והכא כתיב גדולה וקטנה, אמר רבי יוסי, אבל אינן בכח לעשות רע, ולהתעורר ליצר הרע כמתחלה, משמע דכתיב שם הגדולה לאה, שלאה מכחה ומרשעתה, ושם הקטנה רחל, שאין בה כח המתעורר, כמה דאת אמר (ישעיה נג ז) וכרחל לפני גוזזיה נאלמה, אמר רב הונא, זה יצר הרע ושתי בנותיו מתחלפות מכמות שהיו בראשונה, בתחלה לוט מקולל מנוול, עכשיו לבן מלובן, שאינו מקולל ומנוול בניוולו כבראשונה, בתחלה שתי בנותיו חזקות כל אחת ואחת בכחה, ועכשיו שם הגדולה לאה, לאה בלא כח, לאה בלא חזוק, לאה ממעשיה הראשונים, ושם הקטנה רחל כדקאמרן, ולא כמו שהיו בראשונה.

אמר רבי אחא בר יעקב, תא חזי מה כתיב, ויעתר יצחק ליהו״ה לנכח אשתו כי עקרה היא, אמר רבי אחא, מפני מה היא עקרה, מפני שיצר הרע אינו נמצא בכחו בעולם, ועל כך אין נמצא פריה ורביה, זולתי בתפלה, מה כתיב ויעתר לו יהו״ה ותהר רבקה אשתו, כיון שמתעורר יצר הרע נמצא פריה ורביה, אמר רבי יוסי, אם כן מה הפרש בין העולם הזה לאותו הזמן, ועוד דהא קרא קאמר דקודשא בריך הוא עביד, אמר רבי אחא כך הוא, דקודשא בריך הוא אתער ליה להההוא עניינא דצריך לזווגא, ולא לכל שעתא, דיהא תדיר עם בר נש כמו כען, דאיהו אשתכח תדיר וחטאן ביה בני נשא, אלא להההוא זווגא בלחודוי, ואתערותא ההיא, אתערותא דקודשא בריך הוא ליהוי, הדא הוא דכתיב (יחזקאל לו כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם, ונתתי לכם לב בשר, מהו לב בשר, אמר רבי יהודה, לב להוציא בשר, ולא לדבר אחר:

דף קלח עמוד א

דשמשא לשמשא בסיהרא.

ותא חזי, בגין דיתמשך עשו אבתריה דההוא נחש, אזיל עמיה יעקב בעקימא, כנחש דאיהו חכים ואיהו אזיל בעקימו, כמה דאת אמר (בראשית ג א) והנחש היה ערום וגו׳, חכים, ועובדוי דיעקב לגביה הוו ליה כנחש, והכי אצטריך ליה, בגין לאמשכא ליה לעשו בתריה דההוא נחש, ויתפרש מניה, ולא יהא ליה חולקא עמיה בעלמא דין ובעלמא דאתי, ותנינן, בא להרגך אקדים אנת וקטליה, כתיב בבטן עקב את אחיו, דאשרי ליה לתתא בההוא עקב, הדא הוא דכתיב וידו אוחזת בעקב עשו, דשוי ידוי על ההוא עקב לאכפיא ליה.

דבר אחר, וידו אוחזת, דלא יכיל למיפק מניה מכל וכל, אלא וידו אוחזת בעקב עשו, דא סיהרא דאתכסיא נהורא, בגין עקב דעשו, ועל דא אצטריך ליה למיהך עמיה בחכמתא, בגין לדחייא ליה לתתא, ויתדבק באתריה:

ויקרא שמו יעקב -- קב״ה קרי ליה יעקב ודאי, תא חזי, כתיב הכי קרא שמו יעקב, נקרא שמו לא כתיב אלא קרא שמו, ויעקבני ודאי, חמא ליה קב״ה דהא ההוא חויא קדמאה איהו חכים לאבאשא, כיון דאתא יעקב אמר הא ודאי חכים לקבליה, ובגין כך קרא ליה יעקב. והא אוקימנא, בכל אתר ויקרא סתם, האי הוא דרגא בתראה, כמה דכתיב (ויקרא א א) ויקרא אל משה וגו׳, והכא ויקרא שמו יעקב, בכל אתר שמיה לא אקרי על ידא דבר נש, באתר אחרא מה כתיב (בראשית לג כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, קב״ה קרא ליה ליעקב אל, א״ל אנא אלהא בעלאי ואנת אלהא בתתאי.

ותא חזי, יעקב הוה ידע דעשוי הוה ליה לאתדבקא בההוא חויא עקימא, ועל דא בכל עובדוי אתמשך עליה כחויא עקימא אחרא

מדרש הנעלם

רבי יצחק ברבי יוסי הוה אתי מקפוטקיא ללוד, פגע ביה רבי יהודה, אמר ליה רבי יצחק, תאמר דחבירנא חכימי מתניתא, אתערו להאי עניינא, דיצר הרע יתנשי מן עלמא, בר ההיא שעתא לזיווגא, אמר ליה חייך הכי אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם, דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא ליהוי, אבל לא מנוולא כקדמיתא למחטי ביה, הדא הוא דכתיב (ישעיה יא ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגומר, אמר רבי שמעון, הוא לבא דמדוריה דיצר הרע ביה. רבי אליעזר אומר, לבא טבא בניינא דגופא ונשמתא, ובגין כך כתיב (דברים ו ה) ואהבת את יהו״ה אלהיך בכל לבבך, דהוא עקרא דכלא.

כד אתא רב כהנא אמר, הכי אמרינן משמיהון דמארי מתניתא, תרי בנייני דגופא אינון כבדא ולבא, דאמר רבי שמעון אמר רבי יהודה, כבדא ולבא אינון מנהגי גופא בכל סטרי אברוי, מנהגא דרישא מוחא, אבל דגופא אינון תרין, וקדמאה הוא כבדא, תניינא לבא, והיינו דכתיב בפרשתא, ויתרוצצו הבנים בקרבה, אלין תרין בנייני דגופא, מאי טעמא ויתרוצצו, משום דלבא (אתערי) אתנשי מניה יצר הרע, ויתרוצצו (שאלו) וישליו מבעי ליה, אלא אמר רב הונא, ויתרוצצו, וישברו, כלומר נשבר כחם וחילם, אמר רבי יהודה, הגוף מהו אומר, אם כן למה זה אנכי, ולמה נבראתי, מיד ותלך לדרוש את יהו״ה:

ויאמר יהו״ה לה שני גוים בבטנך, ושני לאומים וגומר-- אלו השני גאים, הכבד והלב, רבי יוסי אמר המוח והלב, רבי יהודה אמר המוח אין בכלל זה, משמע דכתיב בבטנך, והמוח אינו בבטן אלא בראש, ושני לאמים ממעיך, ורב יעבוד צעיר, זהו הכבד שהוא רב וגדול, והוא משמש לפני הלב, דאמר רבי יהודה, הכבד קולט את הדם, ומשמש בו לפני הלב:

דף קלח עמוד ב

בחכמתא בעקימו והכי אצטריך, ואתייא דא, כי הא דאמר רבי שמעון, מאי דכתיב (בראשית א כא) ויברא אלהי״ם את התנינים הגדולים, דא יעקב ועשו, ואת כל נפש החיה הרומשת, אלין שאר דרגין דבינייהו, ודאי אתעביד יעקב חכים לקבליה דההוא חויא אחרא והכי אצטריך.

ובגין כך בכל ירחא וירחא חד שעיר, בגין לאמשכא ליה לאתריה, ויתפרש מן סיהרא, וכן ביומא דכפורי לאקרבא ההוא שעיר, ודא בחכמה לשלטאה עליה, ולא יכיל לאבאשא, דכתיב (ויקרא טז כב) ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה, ואוקמוה דדא עשו דאיהו שעיר, וכלא בחכמה וברמאות לגביה, מאי טעמא, משום דכתיב (תהלים יח כז) ועם עקש תתפתל, בגין דאיהו חויא בישא, עקים רוחא, חכים לאבאשא, אסטי לעילא ואסטי לתתא, ובגין כך ישראל מקדמין וחכמין ליה בחכמה בעקימו, בגין דלא יכיל לאבאשא ולשלטאה, ועל דא יעקב דאיהו ברזא דמהימנותא, כל עובדוי לגבי דעשו, בגין דלא יהב דוכתא ליה להוא חויא לסאבא מקדשא, ולא יקריב לגביה, ולא ישלוט בעלמא.

ועל דא לא אצטריך ליה לאברהם לאתנהגא בעוקמא, ולא ליצחק, בגין דעשו דאיהו סטרא דההוא חויא עד לא אתא לעלמא, אבל יעקב דאיהו מאריה דביתא, איבעי ליה לקיימא לקבליה דההוא חויא, דלא יהיב ליה שלטנותא כלל, לסאבא בי מקדשא דיעקב, ועל דא אצטריך ליעקב יתיר מכל בני עלמא, ובגין כך ישראל קדישין אתברירו חולק עדביה דקב״ה, דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהו״ה עמו יעקב חבל נחלתו:

ויגדלו הנערים - סטרא דאברהם גרים לון לאתגדלא, וזכותיה סייע לון, הוא הוה מחנך לון במצות, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו׳, לאסגאה יעקב ועשו, ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו׳, אמר רבי אלעזר, כל חד וחד אתפרש לארחיה

מדרש הנעלם

ויצא הראשון אדמוני -- אמר רב כהנא, הכבד הוא הראשון, והוא אדמוני, למה הוא אדמוני, על שבולע את הדם תחלה, רבי אליעזר אומר, למה נקרא שמו ראשון, על שהוא ראשון לבלוע הדם מכל המאכל, והוא ראשון לדם, אבל לא ליצירה, ובמאן נוקים ורב יעבוד צעיר, על שהוא רב וגדול בשעורו מן הלב והוא עובד ללב.

אמר רבי אבא, למה אתא פרשתא דא, אלא לאחזאה לבני עלמא, דאף על גב דההיא שלימותא ליהוי בארעא, ארחיה וטבעיה דעלמא לא אשתני, רבי ייסא אמר, בא וראה, הכבד הוא הצד ציד, והוא צד בפיו, והלב הוא החושב, והוא יושב אהלים, הדא הוא דכתיב ויזד יעקב נזיד, חושב מחשבות, נושא ונותן בתורה:

ויזד יעקב נזיד -- רבי בא בשם רבי אחא אמר, לעולם טבעו של עולם אינו משתנה, בא וראה מה כתיב, ויזד יעקב נזיד, כמה דאת אמר (שמות יח יב) אשר זדו עליהם, ותרגומו דחשיבו, כלומר הלב חושב ומהרהר בתורה בידיעת בוראו, מה כתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף, הכבד שדרך טבעו לצאת ולצוד ציד בפיו לבלוע, ואינו מוצא, נקרא עיף, והוא אומר ללב, עד שאתה מהרהר בדברים אלו בדברי תורה, הרהר באכילה ובשתיה לקיים גופך, הדא הוא דכתיב ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, כי כן דרכי לבלוע הדם, ולשגר לשאר האברים, כי עיף אנכי בלא אכילה ושתיה, והלב אומר תן לי הראשון והמובחר מכל מה שתבלע, תן לי בכורתך, הדא הוא דכתיב מכרה כיום את בכורתך לי, קונמיתא דתאיבא, עד שהלב מהרהר וחושב במאכל, בולע הכבד, דאלמלי ההוא כסופא והרהורא דלבא במאכל, לא יוכלו הכבד והאברים לבלוע,

דף קלט עמוד א

דא לסטרא דמהימנותא, ודא לסטרא דעבודה זרה, וכן הוה במעוי דרבקה, דתמן כל חד אזיל לסטריה, דכד איהי אשתדלת בעובדין דכשרן, או עברת סמיך לאתר טב למעבד פקודי דאורייתא, הוה יעקב חדי ודחיק לנפקא, וכד הוות אזלא סמיך לאתר עבודה זרה, ההוא רשע בטש לנפקא ואוקמוה, ובגין כך כד אתבריאו ונפקו לעלמא, כל חד אתפרש ואזיל ואתמשך בדוכתיה דאתחזי ליה, ועל דא ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו׳:

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו -- הא אוקמוה דכתיב איש יודע ציד איש שדה, וכתיב התם הוא היה גבור ציד, איש שדה, לקפחא לון לבני נשא ולקטלא לון, ואיהו אמר דעביד צלותא וצייד ליה בפומיה, איש שדה, בגין דחולק עדביה לאו איהי בישובא, אלא באתר חרוב במדברא בחקלא, ועל דא איש שדה.

ואי תימא היך לא ידע יצחק כל עובדוי בישין דעשו, והא שכינתא הות עמיה, דאי לא שריא עמיה שכינתא היך יכיל לברכא ליה ליעקב בשעתא דברכיה, אלא ודאי שכינתא הוה דיירא עמיה בביתא, ודיירא עמיה תדיר, אבל לא אודעא ליה, בגין דיתברך יעקב בלא דעתיה, אלא בדעתיה דקב״ה והכי אצטריך, דבההיא שעתא דעאל יעקב קמי אבוהי, עאלת עמיה שכינתא, וכדין חמא בדעתוי יצחק דאתחזי לברכא, ויתבריך מדעתא דשכינתא.

(ס״א, תא חזי זמנא חדא הוה יתיב רבי שמעון ושאר חברייא, עאל קמיה רבי אלעזר בריה, אמרו ליה לרבי שמעון, מלתא רבתא בעינן למבעי קמך בעניינא דיעקב ועשו, איך לא בעא יעקב למיהב לעשו תבשיל דטלופחין עד דזבין ליה בכירותא דיליה, ועוד דאמר עשו ליצחק אבוהי ויעקבני זה פעמים, אמר לון בהדין שעתא אתון חייבים לקבלא מלקות, דהאמנתון לפתגמי דעשו, ושקרתון לפתגמי דיעקב, דהא קרא אסהד עליה ויעקב איש תם, ותו כתיב תתן אמת ליעקב, אלא כך הוא ענייניה דיעקב עם עשו, בגין דעשו הוה סני לבכירותא בקדמיתא, והוה בעי מניה דיעקב דלסבה ליה אפילו בלא כסף, הדא הוא דכתיב ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה):

ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף -- אמר רבי אלעזר, ויזד יעקב, הא אוקמוה דהא בגין אבלותא דאברהם הוה, אבל ויזד יצחק נזיד מבעי ליה, אלא ויזד יעקב נזיד, דאיהו הוה ידע עקרא

מדרש הנעלם

דאמר רבי יוסי, כן דרך העבדים שאינם אוכלים עד שהאדון אוכל.

אמר רבי יוסי, כתיב לאחר כן, **ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים**, מהו עדשים סגלגלין כגלגלתא, וגלגלא סביב בעלמא, כלומר דלא אתנשי מארחיה, כך הוא בר נש בההוא זמנא, אף על גב דכל ההוא טיבו ויקר ושלימותא ליהוי, ארחיה דעלמא למיכל ולמשתי לא יתנשי.

מתניתין: תנן ארבע רוחות העולם מנשבן, ועתיד קודשא בריך הוא להתעורר רוח אחד לקיים הגוף, שיהא כלול מד׳ רוחות, הדא הוא דכתיב (יחזקאל לז ט) מארבע רוחות באי הרוח, בארבע לא כתיב, אלא מארבע רוחות העולם, שיהא כלול מארבעתם, ותאנא אותו הרוח הוא רוח המוליד, הוא הרוח האוכל ושותה, ואין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, ואין בין העולם הזה לתחיית המתים אלא נקיות והשגת ידיעה, רב נחמן אמר, ואריכות ימים, אמר רב יוסף וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא, אמר ליה לא, דתנן בית המקדש קודם לקבוץ גליות, קבוץ גליות קודם לתחיית המתים, ותחיית המתים הוא אחרון שבכלם, מנא לן דכתיב (תהלים קמז ב) בונה ירושלם יהו״ה, נדחי ישראל יכנס, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם, זו היא תחיית המתים, שהיא הרפואה לשבורי לב על מתיהם, בונה ירושלם תחלה, ואחריו נדחי ישראל יכנס, והרופא לשבורי לב אחרון על הכל.

תנן ארבעים שנה קודם הקבוץ גליות לתחיית המתים, כדאמרינן ויהי יצחק בן ארבעים שנה, האי ארבעים שנה מאי עבידתייהו, אמר רב כהנא אמר רבי ברוקא, מקבוץ גליות עד תחיית המתים כמה צרות כמה מלחמות יתעוררו על ישראל, ואשרי הנמלט מהם, דכתיב

דף קלט עמוד ב

דיליה בההוא סטרא דאתדבק ביה, ובגין כך עבד תבשילין סומקין, עדשים תבשיל סומקא, דתבשילא דא מתבר חילא ותוקפא דדמא סומקא, בגין לתברא תוקפיה וחיליה, ובגין כך עבד ליה בחכמתא כההוא גוונא סומקא, ועל ההוא תבשילא אזדבן ליה לעבדא, וזבין בכירותיה ליעקב, ובההיא שעתא ידע יעקב דבגין שעיר חד דיקרבון ישראל לגבי דרגא דיליה, יתהפך לעבדא לבנוי, ולא יקטרג לון, ובכלא אזל יעקב לגביה דעשו בחכמה, בגין ההוא דרגא חכים דעשו, ולא יכיל לשלטאה ואתכפיא, ולא אסתאב (ביה) ביתיה, ואיהו יגין עליה.

(חסר ומצאנו בס״א, וז״ל ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, אמאי כתיב תרי זמני האדום, אלא בגין דכל מה דאית ביה אדום, כמה דאת אמר ויצא הראשון אדמוני, ותבשילו אדום, דכתיב מן האדום האדום הזה, וארעא דיליה אדומה, דכתיב (בראשית לב ד) ארצה שעיר שדה אדום, וגוברין דיליה אדומין, דכתיב (שם לו מג) הוא עשו אבי אדום, ומאן דזמין לאתפרעא מניה אדום, דכתיב (שיר ה י) דודי צח ואדום, ולבושיה אדום, דכתיב (ישעיה סג ב) מדוע אדום ללבושך, וכתיב (שם ב) מי זה בא מאדום).

א״ר יהודה, וכן בלבן אתחזי הכי, בגין דהא איהו חרשא הוה, כמה דכתיב (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני יהו״ה בגללך, ואף על גב דיעקב אקרי גבר שלים, בגין כך הוה שלים, עם מאן דאצטריך ליה למיהך עמיה ברחמי הוה אזיל, ועם מאן דאצטריך למיהך עמיה בדינא קשיא ובעקימו הוה אזיל, בגין דתרי חולקי הוו ביה, ועליה כתיב (תהלים יח כז) עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפתל, עם חסיד בסטרא דחסד, ועם עקש בסטרא דדינא קשיא, כלא כדקא יאות:

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳ -- רבי יהודה פתח ואמר (תהלים יא ה) יהו״ה צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו, כמה עובדוי דקב״ה מתתקנן, וכל מה דאיהו עביד כלא על דינא וקשוט, כמה דכתיב (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, תא חזי לא דן קב״ה לאדם קדמאה עד דפקיד ליה לתועלתיה, דלא יסטי לביה ורעותיה לארח אחרא בגין דלא יסתאב, ואיהו לא אסתמר ועבר על פקודי דמאריה, ולבתר כן דן ליה דינא

מדרש הנעלם

(דניאל יב א) ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר, רבי יהודה אמר מהכא, יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים, רבי יצחק אמר מהכא (זכריה יג ט) וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב, ובאותם הימים יהיו ימים אשר יאמרו אין לי בהם חפץ, ומשעה שיעברו הצרות עד תחיית המתים ארבעים שנה. רב הונא אמר, תא חזי כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר וגו׳, אשר לא שמעו בקול יהו״ה, כהאי גונא (גופא) הכא, אמר רב יוסף כל אלין חד מלה אמרו, ולסוף ארבעים שנה שהצרות יעברו והרשעים יכלו, יחיו המתים שוכני עפר, מאי טעמא, משום דכתיב (נחום א ט) לא תקום פעמים צרה, ודי להם במה שעברו, ומזמן תחיית המתים יתיישב עלמא בישובו, הדא הוא דכתיב, ביום ההוא יהיה יהו״ה אחד ושמו אחד.

רבי אלעזר בן ערך הוה יתיב, והוה קא מצטער בנפשוי טפי, עאל לקמיה רבי יהושע, אמר ליה חיזו נהירו דבוצינא דעלמא למה חשוכן, אמר ליה חיזו ודחילו סגי עאל בי, דהא אנא חמי מה דאתערו חברנא מארי מתניתא, דשראת עלייהו רוח קדישין, וההוא דאתערו דבשתיתאי יהא פורקנא שפיר, אבל אנא חמי אורכא יתירא על אינון דיירי עפרא, דבאלף שתיתאי לזמן ארבע מאות ותמניא שנין מניה, יהיו קיימין כל דיירי עפרא בקיומיהון, ובגיני כך אתערו חבירנא על פסוקא דקרא לון בני ח״ת, ח״ת דיתערון לח״ת שנה, והיינו דכתיב (ויקרא כה יג) בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, כשישתלם הז״את, שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא, תשובו איש אל אחוזתו, אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו.

(עוד) אמר רבי יהושע, לא תקשי לך האי, דהא תנינן שלש כתות הן, של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים,

דף קמ עמוד א

ועם כל דא לא דן ליה כדקא חזי ליה, ואוריך עמיה רוגזיה, ואתקיים יומא חד דאיהו אלף שנין, בר אינון שבעים שנים דמסר ליה לדוד מלכא, דלא הוה ליה מגרמיה כלום.

כגוונא דא לא דן ליה לבר נש כעובדוי בישין דאיהו עביד תדיר, דאי הכי לא יכיל עלמא לאתקיימא, אלא קודשא בריך הוא אריך רוגזיה עם צדיקיא, ועם רשיעיא יתיר מצדיקיא, עם רשיעיא בגין דיתובון בתיובתא שלימתא, דיתקיימון בהאי עלמא ובעלמא דאתי, כמה דכתיב (יחזקאל לג יא) חי אני נאם יהו״ה וגו׳ אם אחפוץ וגו׳ כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, וחיה בעלמא דין וחיה בעלמא דאתי, ועל דא אוריך רוגזיה לון תדיר, או בגין דיפוק מנהון גזעא טבא בעלמא, כמה דאפיק אברהם מתרח, דאיהו גזעא טבא ושרשא וחולקא טבא לעלמא, אבל קודשא בריך הוא מדקדק עם צדיקיא תדיר

בכל עובדין דאינון עבדין, בגין דידע דלא יסטון לימינא ושמאלא, ובגין כך אבחין לון, לאו בגיניה דהא איהו ידע יצרא ותוקפא דמהימנותא דלהון, אלא בגין לארמא רישיהון בגינייהו.

כגוונא דא עבד ליה לאברהם, דכתיב (בראשית כב א) והאלהי״ם נסה את אברהם, מאי נסה, הרמת נס, כמה דאת אמר (ישעיה סב י) הרימו נס, (ירמיה ד ו) שאו נס, ארים דגלא דיליה בכל עלמא, ואף על גב דהא אתמר, בגין דא קודשא בריך הוא ארים דגלא דאברהם בעיניהון דכלא, הדא הוא דכתיב, נסה את אברהם, אוף הכי קב״ה בגין לארמא דגלא דצדיקיא, איהו בחין לון לארמא רישייהו בכל עלמא.

צדיק יבחן מאי טעמא? אמר רבי שמעון, בגין דקודשא בריך הוא כד אתרעי בהו בצדיקיא, מה כתיב (ישעיה נג י) ויהו״ה חפץ דכאו החלי, ואוקמוה, אבל בגין דרעותא דקודשא בריך הוא, לא אתרעי אלא בנשמתא, אבל בגופא לא, דהא נשמתא איהי דמיא לנשמתא דלעילא, וגופא לאו איהו חזי לאתאחדא לעילא, ואף על גב דדיוקנא דגופא ברזא עלאה

מדרש הנעלם

צדיקים גמורים יקומון בקימה של מתי ארץ ישראל, מהיום כמה שנים, שהם קודמים בתחלה בשנת הארבעים של קבוץ גליות, והאחרונים כלם לזמן ארבע מאות ושמנה שנה לאלף הששי כדקאמרן, מאן יזכה להאי ארכא, מאן יתקיים בקיום דתיה בין האי זמנא, ועל דא אצטעירנא בנפשאי.

אמר ליה רבי, הא תנינן (בראשית א ג) יהי או״ר, יהי ר״ז, חזר ואמר בתשובה יתקדם כלא, אמר רבי יהושע אי לאו דאמרת הכי, אחסימנא פומין למצפי פורקנא כל יומא, דכתיב (ישעיה לג ו) חסן ישועות, מהו ישועות, אלו המצפים ישועות בכל יום, מאי הוא דעתוי דרבי אלעזר, היינו דכתיב (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, משמע דכתיב מישני, אלו הם הצדיקים הנקדמים בחייהם קודם זה, וכמה שנים הם נקדמים, רבי יהודה אומר מאתים ועשר שנים, רבי יצחק אומר רד״י שנה, דכתיב (במדבר כד יט) ויר״ד מיעקב וגומר, יר״ד שנה נקדמים הצדיקים לשאר כל אדם, רב נחמן אמר, לפי השיעור שנבלה בעפר, אמר ליה רבי יוסי, אם כן הרבה תחיות הוו, אלא כל התחיות יהיו באותן הזמן, והאי דאתמר בחזון (דניאל י א) ואמת הדבר וצבא גדול:

ויהי רעב בארץ, מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם -- רבי אבהו פתח ואמר, (שיר א יב) עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו, דתנינן ארבע תקופות וארבע זמנים משונים זו מזו יעברו הצדיקים לעתיד לבא, האחד אותו זמן ישגא החכמה בעולם, וישיגו השגה מה שלא השיגו בזה העולם, דתנינן אמר רבי פנחס, השגת הצדיקים לעתיד לבא יותר ממלאכי השרת, דכתיב (ישעיה יא ט) כמים לים מכסים, השני תתעסקון (חסר):

דף קמ עמוד ב

איהו.

ותא חזי בזמנא דקב״ה אתרעי בנשמתיה דבר נש לאתהנאה (נ״א לאתנהרא) בה, מחי לגופא בגין דתשלוט נשמתא, דהא בעוד דנשמתא עם גופא, נשמתא לא יכלא לשלטאה, דכד אתרע (נ״א אתבר) גופא נשמתא שלטא, צדיק יבחן, מאי צדיק יבחן, כמה דאת אמר (ישעיה כח יז) אבן בחן, הכי נמי צדיק יבחן, אתקיף ליה כהאי אבן בחן, דהיא פנת יקרת, הכי נמי צדיק יבחן.

ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (תהלים יא ה), מאי שנאה נפשו, ס״ד דקב״ה הוי דנפשו שנאה להההוא רשע, אלא ההוא דרגא דכל נשמתין תליין ביה, שנאה נפשו דההוא רשע, דלא בעיא לה כלל, לא בעיא לה לא בעלמא דין ולא בעלמא דאתי, ובגין כך כתיב ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו ודאי, דבר אחר, שנאה נפשו כמה דאת אמר (עמוס ו ח) נשבע אדנ״י יהו״ה בנפשו, ובגין כך צדיק יבחן.

תא חזי כד ברא קב״ה לאדם, פקיד ליה לאוטבא ליה, יהב ליה חכמתא, אסתלק בדרגוי לעילא, כד נחת לתתא, חמא תיאובתא דיצר הרע ואתדבק ביה, ואנשי כל מה דאסתלק (ס״א דאסתכל) ביקרא עלאה דמריה. אתא נח בקדמיתא כתיב (בראשית ו ט) נח איש צדיק תמים היה, ולבתר נחת לתתא, וחמא חמרא תקיף דלא צליל מחד יומא, ואשתי מניה ואשתכר ואתגלי, כמה דכתיב (שם ט כ) וישת מן היין, וישכר ויתגל בתוך אהלה.

אתא אברהם, אסתלק בחכמתא ואסתכל ביקרא דמאריה, לבתר ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ וגו׳, לבתר מה כתיב ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה, ואסתלק לדרגיה קדמאה דהוה ביה בקדמיתא, ועאל בשלם ונפק בשלם, אתא יצחק, מה

כתיב ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳, ואזל יצחק ואסתלק מתמן לבתר בשלם, וכלהו צדיקייא כלהו בחין לון קב״ה, בגין לארמא רישייהו בעלמא דין ובעלמא דאתי:

וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא - כמה דאמר אברהם, בגין דשכינתא הוה עמיה ועם אתתיה, ובגין שכינתא קאמר, דכתיב (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את, ועל דא אתתקף ואמר אחותי היא, תו אברהם ויצחק הכי אתחזי, דודאי בגין קרא דכתיב (שיר ה ב) אחותי רעיתי יונתי תמתי, ובגין כך ודאי אתחזי לון לומר אחותי היא, ועל דא אתתקפו צדיקייא ביה בקב״ה:

ויהי כי ארכו לו שם הימים וגו׳ -- את רבקה אשתו דייקא (ודא שכינתא, כמה דע״ז כתיב בה (שמות לב ז) ויקומו לצחק, הכי נמי מצחק את) דא שכינתא דהות עמה דרבקה, דבר אחר, וכי ס״ד דיצחק הוה משמש ערסיה ביממא, דהא תנינן ישראל קדישין אינון ולא משמשי ערסייהו ביממא, ויצחק דהוה קדיש הוה משמש ערסיה ביממא, אלא ודאי אבימלך חכים הוה, ואיהו אסתכל באצטגנינותא דיליה דאיהו חלון, כתיב הכא בעד החלון, וכתיב התם (שופטים ה כח) בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא, מה להלן באצטגנינותא אוף הכי נמי באצטגנינותא, וחמא דלא הוה כמה דהוה אמר יצחק, אלא ודאי איהו מצחק עמה ואיהי אתתיה, וכדין ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר וגו׳.

רבי יוסי אמר, יאות הוה אבימלך למעבד ליצחק כמה דעבד לאברהם, בר דהא אוכח ליה קב״ה בקדמיתא, תא חזי, כתיב כי אמרתי רק אין יראת אלהי״ם במקום הזה, אמר רבי אבא, בגין כך אמר אחותי היא בגין לאתדבקא בשכינתא, דכתיב אמור לחכמה אחותי את, מאי טעמא, בגין דבהו לא הוה מהימנותא, דאי מהימנותא אשתכח בינייהו לא הוה אצטריך, אבל מגו דלא הוה בינייהו מהימנותא אמר הכי, ובגין כך אמר **כי אמרתי רק אין יראת אלהי״ם במקום הזה**

דף קמא עמוד א

אין יראת אלהי״ם, דא מהימנותא.

אמר רבי אלעזר, בגין דלא שריא שכינתא לבר מארעא קדישא, ועל דא אין יראת אלהי״ם במקום הזה דלאו אתריה הוא, ולא שריא הכא, ויצחק אתתקף ביה במהימנותא, דחמא דהא שכינתא גו אתתיה שריא:

ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת -- תא חזי כמה אוריך להו קב״ה לרשיעייא, בגין ההוא טיבו דעבד עם אבהן קמאי, דהא בגין דא לא שליטו בהו ישראל עד לבתר דרין בתראין, יאות עבד אבימלך דעבד טיבו עם יצחק, דא״ל הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב.

רבי יהודה אמר, חבל עלייהו דרשיעייא, דטיבותא דלהון לאו איהו שלים, תא חזי עפרון בקדמיתא אמר (בראשית כג יא) אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה וגו׳, ולבתר אמר ארץ ארבע מאות שקל כסף וגו׳, וכתיב וישקול אברהם לעפרון וגו׳ עובר לסוחר. אוף הכא כתיב בקדמיתא הנה ארצי לפניך וגו׳, ולבתר אמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד, אמר ליה רבי אלעזר, דא הוא טיבו דעבד עמיה, דלא נסיב מדיליה אבימלך כלום, ושדריה בכל ממוניה, ולבתר אזל בתריה למגזר עמיה קיים.

וא״ר אלעזר, יאות עבד יצחק, דהא בגין דידע רזא דחכמתא, אשתדל וחפר בירא דמיין, בגין לאתתקפא במהימנותא כדקא יאות, וכן אברהם אשתדל וחפר בירא דמיא, (וכן יצחק), יעקב אשכח ליה מתתקן ויתיב עליה, וכלהו אזלו בתריה ואשתדלו, בגין לאתתקפא במהימנותא שלימתא כדקא יאות.

והשתא ישראל אתתקפו ביה ברזי דפקודי אורייתא, כגון דכל יומא ויומא אתתקף בר נש בציצית דאיהו מצוה, ובר נש אתעטף ביה, הכי נמי בתפלי דמנח אריסיה ובדרועיה, דאינון רזא עלאה כדקא חזי, בגין דקב״ה אשתכח ביה בבר נש דאתעטר ביה בתפלוי ואתעטף בציצית, וכלא רזא דמהימנותא עלאה, ועל דא מאן דלא אתעטף בהאי, ולא אתעטר לאתתקפא בתפלי בכל יומא, דמי ליה דלא שריא עמיה מהימנותא, ואתעדי מניה דחילו דמאריה, וצלותיה לאו צלותא כדקא יאות, ובגין כך אבהן הוו מתתקפי גו מהימנותא עלאה, בגין דבירא עלאה, דרזא דמהימנותא שלימתא שריא ביה:

ויעתק משם ויחפור באר אחרת וגו׳: רבי חייא פתח ואמר, (ישעיה נח יא) **ונחך יהו״ה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ וגו׳** - האי קרא אוקמוה ואתמר, אבל בהאי קרא ביה אתתקפו מארי מהימנותא, דאבטח לון לעלמא דאתי. ונחך יהו״ה תמיד, בהאי עלמא ובעלמא דאתי.

ונחך יהו״ה -- כיון דאמר ונחך יהו״ה, אמאי תמיד, אלא דא תמיד דבין הערבים, דאיהו אתתקף תחות דרועיה דיצחק, ודא הוא חולקא לעלמא דאתי, מנלן מדוד, דכתיב (תהלים כג ג) ינחני במעגלי צדק למען שמו, והשביע בצחצחות נפשך, דא אספקלריא דנהרא, דכל נשמתין אתהנן לאסתכלא

ולאתענגא בגווה.

ועצמותיך יחליץ -- האי קרא לאו רישיה סופיה, אי נשמתיה דצדיקא (סלקא לעילא, נ״א אתהני בעדונא דא לעילא), מאי ועצמותיך יחליץ, אלא הא אוקמוה דא תחיית המתים, דזמין קב״ה לאחייא מתיא, ולאתקנא לון לגרמוי דבר נש למהוי כקדמיתא בגופא שלים, ונשמתא אתוספת נהורא גו אספקלריאה דנהרא, לאתנהרא עם גופא לקיומא שלים כדקא חזי, ובגין כך כתיב והיית כגן רוה, מאי כגן רוה דלא פסקו מימוי עלאין לעלם ולעלמי עלמין, והאי (גופא) גנתא אתשקי מניה ואתרוי מניה תדיר.

דף קמא עמוד ב

וכמוצא מים -- דא ההוא נהר דנגיד ונפיק מעדן ולא פסקין מימוי לעלמין, תא חזי בירא דמיין נבעין, האי איהו רזא עלאה בגו רזא דמהימנותא, בירא דאית ביה מוצא מים, ואיהו בירא דאתמליא מההוא מוצא מים, ואינון תרין דרגין דאינון חד, דכר ונוקבא כחדא כדקא יאות.

ותא חזי, ההוא מוצא מים וההוא בירא אינון חד, ואקרי כלא באר, דהא ההוא מקורא דעייל ולא פסיק לעלמין ובירא אתמלי, ומאן דאסתכל בבירא דא, אסתכל ברזא עלאה דמהימנותא, ודא הוא סימנא דאבהן דאשתדלו לחפור בירא דמיא גו רזא עלאה, ולית לאפרשא בין מקורא ובירא וכלא חד.

ויקרא שמה רחובות -- רמיז דזמינין בנוי למפלח ולאתקנא האי בירא כדקא חזי, ברזא דקרבנין ועלוון, כגוונא דא (בראשית ב טו) ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, אלין קרבנין ועלוון, ובגין דא יתפשטון מבועוי לכל סטרין, מה דאת אמר (משלי ה טז) יפוצו מעינותיך חוצה, ברחובות פלגי מים, ובגין כך ויקרא שמה רחובות.

רבי שמעון פתח ואמר, (שם א כ) חכמות בחוץ תרונה, ברחובות תתן קולה, האי קרא איהו רזא עלאה, מאי חכמות, אלין חכמה עלאה וחכמתא זעירא, דאתכלילת בה בעלאה, ושריא בה, בחוץ תרונה, תא חזי חכמה עלאה איהי סתימא דכל סתימין, ולא אתיידע ולאו איהי באתגליא, מה דאת אמר (איוב כח יג) לא ידע אנוש ערכה וגו׳, כד אתפשטת לאתנהרא, אתנהרא ברזא דעלמא דאתי, ועלמא דאתי אתברי מניה, כדתנן עלמא דאתי אתברי ביו״ד, ואתכסיא האי חכמה תמן, ואינון חד, בזמנא דאתעתד (נ״א דאתעטר נ״א דאתעבד) כלא ברזא דעלמא דאתי כדקאמרן, כדין הוא חדוה לאתנהרא, וכלא בחשאי, דלא אשתמע לבר לעלמין.

תו בעיא לאתפשטא, ונפיק מהאי אתר אשא ומיא ורוחא כמה דאתמר, ואתעביד חד קלא דנפקא לבר ואשתמע כמה דאתמר, כדין מתמן ולהלן איהו חוץ, דהא לגו בחשאי איהו דלא אשתמע לעלמין, השתא דאשתמע רזא אקרי חוץ, מכאן בעי בר נש לאתקנא בעבידתיה, ולשאלא.

ברחובות - מאן רחובות? דא ההוא רקיעא דביה כל ככביא דנהרין, ואיהו מבועא דמימוי לא פסקין, מה דאת אמר (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ואיהו רחובות, ותמן תתן קולה, עלאה ותתאה, וכלא חד. ובגין דא אמר שלמה, (משלי כד כז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך וגו׳, הכן בחוץ כמה דאתמר, דכתיב בחוץ תרונה, דהא מכאן קיימא עבידא לאתתקנא, ומלה לשאלא, דכתיב (דברים ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וגו׳, ולמקצה השמים ועד קצה השמים, ועתדה בשדה לך, דא שדה אשר ברכו יהו״ה, ובתר דינדע בר נש רזא דחכמתא, ויתקין גרמיה בה, מה כתיב אחר ובנית ביתך, דא נשמתא דבר נש בגופיה, דיתתקן ויתעביד גבר שלים.

ועל דא כד חפר יצחק ועבד בירא בשלם, להההוא שלם (נ״א למהוי שלים) קרי ליה רחובות, וכלא כדקא יאות, זכאין אינון צדיקיא דעובדיהון לגבי קב״ה לקיימא עלמא, דכתיב (משלי ב כא) כי ישרים ישכנו ארץ, ישכינו ארץ והא אוקמוה:

ויהי כי זקן יצחק -- אמר רבי שמעון, כתיב (בראשית א ה) ויקרא אלהי״ם לאור יום, ולחשך קרא לילה, האי קרא אוקמוה ואתמר, אבל תא חזי, כל עובדוי דקב״ה כלהו אינון מלין דקשוט, וכלא ברזא עלאה, וכל מלוי דאורייתא כלהו מלי מהימנותא, ורזין עלאין כדקא יאות.

ותא חזי לא זכה יצחק כאברהם דלא סמו עינוי ולא כהו, אבל רזא עלאה איהו הכא רזא דמהימנותא כמה דאתמר, דכתיב **ויקרא אלהי״ם לאור יום** -- דא אברהם, דאיהו נהורא דיממא, ונהורא דיליה אזיל ונהיר ואתתקף בתקונא

דף קמב עמוד א

דיומא, ובגין כך מה כתיב, (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים, באינון נהורין דנהרין, ואיהו סיב (ד״א ל״ג ונהיר), כדין אזיל ונהיר, כמה דאת אמר (משלי ד יח) הולך ואור עד נכון היום, ובגין כך ויקרא אלהי״ם לאור יום. **ולחשך קרא לילה** -- דא יצחק דאיהי חשך, ואיהו אזיל לקבלא ליליא בגויה, ובגין כך איהו כד סיב מה כתיב, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, הכי הוא ודאי דבעא לאתחשכא ולאתדבקא (בחשך) בדרגיה כדקא יאות.

אתא רבי אלעזר בריה ונשיק ידוי, א״ל שפיר, אברהם נהיר מסטרא דדרגא דיליה, יצחק אתחשך מסטרא דדרגא דיליה, יעקב אמאי, דכתיב (בראשית מח י) ועיני ישראל כבדו מזקן, א״ל הכי הוא ודאי, כבדו כתיב ולא כהו, מזקן כתיב, ולא מזקנו, אלא מזקן, מזקן דיצחק, מההוא סטרא כבדו, לא יוכל לראות, לאסתכלא כדקא חזי, אבל לא כהו, אבל יצחק כהו ודאי מכל וכל, ואתעביד חשך, דהא כדין אתאחיד ביה לילה, ואתקיים ולחשך קרא לילה:

ויקרא את עשו בנו הגדול -- דאתכלל מסטריה דדינא קשיא.

ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי -- רבי אלעזר פתח ואמר, (תהלים פד ו) אשרי אדם עוז לו בך וגו׳, זכאה בר נש דאתתקף ביה בקב״ה, וישוי תוקפיה ביה, יכול כחנניה מישאל ועזריה דאתתקפו ואמרו (דניאל ג יז) הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין, יכול לשזבותנא מגו אתון נורא יקידתא, ומן ידך מלכא ישזיב, תא חזי דאי לא ישזיב ולא אתקיים עלייהו קב״ה, אשתכח שמיה דקב״ה דלא יתקדש בעינייהו דכלא כמה דאמרו, אלא כיון דידעו דלא אמרו כדקא יאות, אהדרו ואמרו, והן לא, ידיע להוי לך מלכא וגו׳, בין ישזיב בין לא ישזיב ידיע להוי לך מלכא וגו׳.

ותנינן דמלה אודע להו יחזקאל, ושמעו וקבילו מניה, דקב״ה לא אתקיים עלייהו, בגין דיקבלון אגרא, וכדין אהדרו ואמרו, והן לא, ידיע להוי לך מלכא וגו׳. אלא לא יתתקף בר נש דיימא קב״ה ישזבינני, או איהו עביד לי כך וכך, אבל ישוי תוקפיה ביה בקב״ה דיסייע ליה כד איהו אשתדל באינון פקודין דאורייתא, ולמיהך בארח קשוט, דכיון דאתי בר נש לאתדכאה מסייעין ליה ודאי, ובדא יתתקף ביה בקב״ה דאיהו יסייע ליה, ויתתקף ביה, דלא ישוי תוקפיה באחרא, ובגין כך עוז לו בך. **מסלות בלבבם** - דיעביד לביה כדקא יאות בלא הרהורא אחרא, אלא כהאי מסילה דאיהי מתיישבא לאעברא בכל אתר דאצטריך, הכי נמי.

דבר אחר, אשרי אדם עוז לו בך, עוז כמה דאת אמר (תהלים כט יא) יהו״ה עוז לעמו יתן, בגין דאצטריך ליה לבר נש דיתעסק באורייתא לשמיה דקב״ה, דכל מאן דאתעסק באורייתא ולא אשתדל לשמה, טב ליה דלא אתברי, מסלות בלבבם, מאי מסלות בלבבם, כמה דאת אמר (שם סח ה) סולו לרוכב בערבות ביה שמו, דא ההיא אורייתא דאיהו אשתדל בה, לארמא ליה לקב״ה ולמעבד ליה חטיבא בעלמא.

תא חזי יעקב כל עובדוי הוו לשמא דקב״ה, ובגין כך קב״ה הוה עמיה תדיר דלא אעדי מניה שכינתא, דהא בשעתא דקרא ליה יצחק לעשו בריה, יעקב לא הוה תמן, ושכינתא אודעת לה לרבקה, ורבקה אודעת ליה ליעקב.

רבי יוסי אמר, תא חזי אי ח״ו בההוא זמנא יתברך עשו, לא ישלוט יעקב לעלמין, אלא מעם קב״ה הוה, וכלא באתריה אתא כדקא חזי, תא חזי ורבקה אוהבת את יעקב כתיב, והא אתמר, ובגין כך שדרת בגיניה דיעקב, הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר, ועתה בני שמע בקולי וגו׳. בההוא זמנא ערב פסח הוה, ובעי יצר הרע לאתבערא, ולשלטאה סיהרא רזא

דף קמב עמוד ב

דמהימנותא, ועל דא עבדת תרי תבשילין. רבי יהודה אמר, רמז הכא דזמינין בנוי דיעקב לקרבא שני שעירים, חד ליהו״ה וחד לעזאזל ביומא דכפורי, ובגין כך קריבת שני גדיי עזים, חד בגין דרגא דלעילא, וחד בגין לכפייא דרגיה דעשו דלא ישלוט עליה דיעקב, ועל דא שני גדיי עזים, ומתרוייהו טעים יצחק ואכיל.

ויבא לו יין וישת -- ויבא לו יין רמז רמיז מאתר רחיק קריב ליה, מההוא אתר דעשו, רבי אלעזר אמר, רמז מההוא יין דכל חידו אשתכח ביה, בגין לחדתא ליה ליצחק, דבעי חדוה, כדקא בעיין חדוה לחדתא סטרא (דליואי) דיליה, ועל דא ויבא לו יין וישת:

ותקח רבקה את בגדי עשו וגו׳ -- אלין אינון לבושין דרווח עשו מנמרוד, ואלין לבושי יקר דהוו מן אדם הראשון, ואתו לידא דנמרוד, ובהו הוה צד צידה נמרוד, דכתיב (בראשית י ט) הוא היה גבור ציד לפני יהו״ה וגו׳, ועשו נפק לחקלא, ואגח ביה קרבא בנמרוד וקטל ליה, ונסב אלין לבושין מניה, הדא הוא דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ואוקמוה כתיב הכא והוא עיף, וכתיב התם (ירמיה ד לא) כי עיפה נפשי להורגים, ועשו הוה סליק לון

לאינון לבושין לגבה דרבקה, ובהו הוה נפיק וצד צידה, וההוא יומא לא נטל לון, ונפק לחקלא ואתעכב תמן. וכד הוה לביש לון עשו לא הוו סלקין ריחין כלל, כיון דלביש לון יעקב כדין תבת אבדה לאתרה וסליקו ריחין, בגין דשופריה דיעקב שופריה דאדם הוה, ובגין כך אהדרו בההיא שעתא לאתרייהו וסליקו ריחין.

אמר רבי יוסי שופריה דיעקב (הוה) דאיהו שופריה דאדם איך אפשר, והא תנינן, תפוח עקבו דאדם הראשון מכהה גלגל חמה, ואי תימא דכך הוה יעקב, א"ל רבי אלעזר, ודאי הכי הוה בקדמיתא, עד לא חב אדם הראשון לא הוו יכלין כל בריין לאסתכלא בשופריה, כיון דחטא אשתני שופריה ונתמאך רומיה ואתעביד בר מאה אמין. ותא חזי שופריה דאדם הראשון רזא איהו, דמהימנותא עלאה תלייא בההוא שופרא, ובגין כך (תהלים צ יז) ויהי נעם יהו"ה אלהינ"ו עלינו, וכתיב (שם כז ד) לחזות בנועם יהו"ה, ודא הוא שופריה דיעקב ודאי, וכלא רזא עלאה איהו:

וירח את ריח בגדיו ויברכהו -- תא חזי וירח את ריח הבגדים לא כתיב, אלא ריח בגדיו, כמה דאת אמר (שם קד ב) עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה.

דבר אחר (נ"א דא הוא) וירח את ריח בגדיו ויברכהו, דכיון דאלביש לון יעקב סליקו ריחין בההיא שעתא, ועד דלא ארח (נ"א דארח) ריחין דלבושיה לא ברכיה, דהא כדין ידע דאתחזי הוא לאתברכא, דאי לא אתחזי לא סליקו כל הני ריחין קדישין בהדיה, הדא הוא דכתיב וירח את ריח בגדיו ויברכהו.

ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יהו"ה - ויאמר מלה סתים הוא, אית דאמרי שכינתא הות, ואית דאמרי יצחק הוה, כריח שדה אשר ברכו יהו"ה, מאן שדה, דא שדה דתפוחים, שדה דאבהן עלאין (חמידו) סמיכו ליה ומתקנין ליה:

ויתן לך האלהי"ם מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש -- אמר רבי אבא, האי קרא אוקמוה אבל (פתח רבי אבא ואמר) תא חזי (תהלים קכ א) שיר המעלות אל יהו"ה בצרתה לי קראתי ויענני, כמה שירין ותושבחן אמר דוד מלכא קמי קב"ה, וכלא בגין לאתקנא דרגיה ולמעבד ליה שמא, כמה דאת אמר (ש"ב ח יג) ויעש דוד שם, ושירתא דא אמר (ס"א ל"ג ליה) כד חמא עובדא דא ליעקב (ס"א דיעקב).

רבי אלעזר אמר, יעקב אמר שירתא דא, (דהא) בשעתא דאמר ליה אבוי גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא, כדין (ד"א בגין) דהוה

דף קמג עמוד א

יעקב בעאקו סגי, דדחיל דאבוי ידע ליה ואשתמודע קמיה, מה כתיב ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו, כדין אמר אל יהו"ה בצרתה לי קראתי ויעננ.

יהו"ה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה -- דא הוא דרגא דעשו שריא ביה, דאיהו שפת שקר, (ס"א מהו) שפת שקר, בשעתא דאייתי ההוא חויא לווטין על עלמא, ובחכימו ובעקימו אייתי לווטין דאתלטיא עלמא. תא חזי בשעתא דאמר יצחק לעשו וצא השדה וצודה לי צידה, בה"א ואוקמוה, ונפק עשו בגין דיתברך מיצחק, דקאמר ליה ואברכה לפני יהו"ה, דאלו אמר ואברכה ולא יתיר יאות, כיון דאמר לפני יהו"ה, בההיא שעתא אזדעזע כורסי יקרא דקב"ה, אמרה ומה, דיפוק חויא מאינון לווטין, וישתאר יעקב בהו, בההיא שעתא אזדמן מיכאל ואתא קמיה דיעקב ושכינתא בהדיה, וידע יצחק, וחמא לגן עדן בהדיה דיעקב, וברכיה קמיה, וכד עאל עשו עאל בהדיה גיהנם, ועל דא ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, דחשב דלא הוה עשו בההוא סטרא, פתח ואמר ואברכהו, גם ברוך יהיה.

בגין כך אזדמן יעקב בחכמתא ובעקימו, דאייתי ברכאן עליה דיעקב דאיהו כגוונא דאדם הראשון, ואתנטלו מההוא חויא דאיהו שפת שקר, דכמה שקרא אמר וכמה מלי דשקרא עבד, בגין לאטעאה ולאייתאה לווטין על עלמא, בגין כך אתא יעקב בחכמה ואטעי לאבוי, בגין לאייתאה ברכאן על עלמא, ולנטלא מניה מה דמנע מעלמא, ומדה לקבל מדה הוה.

ועל דא כתיב (תהלים קט יז) ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו, עליה כתיב (בראשית ג יד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, ואשתאר ביה לדרי דרין, ואתא יעקב ונטיל מניה ברכאן, ומן יומוי דאדם אזדמן יעקב לנטלא מההוא חויא כל הני ברכאן, ואשתאר איהו בלווטין ולא נפק מנייהו. ודוד אמר ברוח קודשא (תהלים קכ ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים, מה איכפת ליה להוא חויא בישא דאייתי לווטין על עלמא, כמה דאמרו נחש נושך וממית ולית ליה הנאה מניה, לשון רמיה, דרמי ליה לאדם ולאתתיה, ואייתי בישא עליה ועל עלמא, לבתר אתא יעקב ונטיל מדיליה כל אינון ברכאן, חצי גבור שנונים דא עשו, דנטר דבבו (נ"א דאגזים) ליעקב על אינון ברכאן, כמה דאת אמר וישטום עשו את יעקב על הברכה וגו', (ד"א ל"ג תא חזי):

ויתן לך האלהי״ם מטל השמים ומשמני הארץ -- הא מלעילא ומתתא, בחבורא חדא, ורוב דגן ותירוש, הא אוקמוה, אבל כדכתיב (שם לז כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, תא חזי נער הייתי וגו׳ ואוקמוה, האי קרא שרו של עולם אמרו וכו׳, ובגין כך אמר ורוב דגן ותירוש:

יעבדוך עמים (וישתחוו לך לאומים) -- בזמנא דשליט שלמה מלכא בירושלם, דכתיב (דה״ב ט כג) וכל מלכי הארץ וגו׳ (שם כד) מביאים איש מנחתו וגו׳, וישתחוו לך לאומים, בזמנא דייתי מלכא משיחא, דכתיב (תהלים עב יא) וישתחוו לו כל מלכים, רבי יהודה אמר, כלא בזמנא דייתי מלכא משיחא, כדכתיב וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו.

הוה גביר לאחיך -- הוה ולא אמר היה או תהיה, אלא דא רזא עלאה דמהימנותא, דאלין אתוון אינון רזי דמהימנותא, ה׳ לעילא וא״ו באמצעיתא ה׳ לבתר. ובגין כך אמר הוה גביר לאחיך, לשלטאה עלייהו ולרדאה לון, בזמנא דאתא דוד מלכא, רבי יוסי אמר, כלא איהו בזמנא דייתי מלכא משיחא, דהא בגין דעברו ישראל על פתגמי אורייתא, כדין ופרקת עלו מעל צוארך.

ויתן לך האלהי״ם -- רבי יוסי אמר, כל הני

דף קמג עמוד ב

ברכאן מסטרא דחולקיה דיעקב הוו, ומדיליה נטל, ואלין ברכאן הוה קא בעי יצחק לברכא ליה לעשו, ובגין כך עבד קב״ה וגרם ליה ליעקב לנטלא מדיליה.

תא חזי, בשעתא דההוא נחש אייתי לווטין על עלמא, ואתלטיא ארעא, מה כתיב (בראשית ג יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו׳, ארורה האדמה בעבורך וגו׳, דלא תהא עבדא פירין ואיבין כדקא יאות, לקבל דא ומשמני הארץ, בעצבון תאכלנה, לקבל דא מטל השמים, וקוץ ודרדר תצמיח לך, לקבל דא ורוב דגן ותירוש, בזעת אפך תאכל לחם, לקבל דא יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים, דאינון יעבדון ארעא ויפלחון בחקלא, כמה דאת אמר (ישעיה סא ה) ובני נכר אכריכם וכורמיכם, וכלא נטל יעקב דא לקבל דא, ומדיליה נטל, וקב״ה גרים ליה ליעקב דיטול הני ברכאן לאתדבקא באתריה וחולקיה, ועשו לאתדבקא באתריה וחולקיה.

אמר רבי חזקיה, והא חמינן דמשמני הארץ וטל השמים, אינון ברכאן נטל עשו לבתר, כמה דאת אמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל, אמר רבן שמעון, לאו האי כהאי, ולא דא כדא, כמה אתפרשאן דרגין, ביעקב כתיב ויתן לך האלהי״ם, ובדא כתיב יהיה, ביעקב כתיב מטל השמים ומשמני הארץ, בעשו כתיב משמני הארץ וטל השמים, דהא לאו דא איהו כדא, ודרגין אתפרשן כמה וכמה.

בגין דבדא דיעקב כתיב ביה ויתן לך האלהי״ם מטל השמים, דא טל עלאה דנגיד מעתיק יומין, דאקרי טל השמים, השמים דלעילא, טל דנגיד בדרגא דשמים, ומתמן לחקל תפוחין קדישין, ומשמני הארץ, הארץ דא ארץ החיים דלעילא, וירית לה בארעא דלעילא, ובשמים דלעילא, ולעשו בארעא דהכא לתתא ובשמים דהכא לתתא, יעקב לעילא לעילא, עשו לתתא לתתא.

תו יעקב לעילא ותתא, ועשו לתתא, ואף על גב דכתיב והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך, מהאי דהכא לתתא, אבל לעילא לא כלום, דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהו״ה עמו יעקב חבל נחלתו, תא חזי בשעתא דשרו לנטלא ברכאן דלהון יעקב ועשו, יעקב נטל חולקיה דלעילא, ועשו נטיל חולקיה לתתא.

רבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא אמר לרבי אלעזר, כלום שמעת מאביך אמאי לא אתקיימו ברכאן דברכיה יצחק ליעקב, ואינון ברכאן דבריך יצחק לעשו אתקיימו כלהו, א״ל כל אינון ברכאן מתקיימי, וברכאן אחרנין דברכיה קב״ה ליעקב, אבל מיד יעקב נטל לעילא, ועשו נטיל לתתא, לבתר כד יקום מלכא משיחא, יטול יעקב לעילא ותתא, ויתאביד עשו מכלא, ולא יהא ליה חולקא ואחסנא ודוכרנא בעלמא, כמה דאת אמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו׳, בגין דיתאביד עשו מכלא, וירית יעקב תרין עלמין, עלמא דין ועלמא דאתי, ובהאי זמנא כתיב (שם כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהו״ה המלוכה.

ההוא מלכו דעשו דנטל בהאי עלמא, יהב ליה קב״ה (ס״א יהא ליה לקב״ה) בלחודוי, וכי השתא לאו איהי מלכו מקב״ה, אלא אף על גב דשליט קב״ה לעילא ותתא, הא יהב לון לשאר עמין לכל חד וחד חולק ואחסנתא בהאי עלמא לאשתמשא ביה, ובההוא זמנא יטול מכלהו מלכותא, ותהא דיליה כלא, דכתיב והיתה ליהו״ה המלוכה, ליה בלחודוי, דכתיב (זכריה יד ט) והיה יהו״ה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהו״ה אחד ושמו אחד:

ויהי אך יצא יצא יעקב וגו' -- רבי שמעון אמר אך יצא יצא, תרי יציאות הללו למה, אלא

דף קמד עמוד א

חד דשכינתא וחד דיעקב, דהא כד עאל יעקב שכינתא עאלת עמיה, וקמי שכינתא אתברך, דיצחק הוה אמר ברכאן, ושכינתא אודי להו (נ"א ליה) עלייהו, וכד נפק יעקב שכינתא נפקת עמיה, הדא הוא דכתיב אך יצא יצא יעקב, תרי יציאות כחד.

ועשו אחיו בא מצידו -- מן הציד לא כתיב, אלא מצידו, דאיהו צידה דיליה, דלא הוה ביה ברכה, ורוח הקודש צווחה ואמרה, (משלי כג ו) אל תלחם את לחם רע עין:

ויעש גם הוא מטעמים וגו', יקום אבי -- דבוריה הוה בעזות בתקיפו רוחא, מלה דלית בה טעמא, יקום אבי, תא חזי מה בין יעקב לעשו, יעקב אמר בכסיפו דאבוי בענוה, מה כתיב ויבא אל אביו ויאמר אבי, מה בין האי להאי, אלא דלא בעא לאזדעזעא ליה, מליל בלשון תחנונים, קום נא שבה ואכלה מצידי, ועשו אמר יקום אבי, כמאן דלא מליל עמיה.

תא חזי בשעתא דעאל עשו, עאל עמיה גיהנם, אזדעזע יצחק ודחיל, דכתיב ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, כיון דכתיב ויחרד יצחק חרדה גדולה, די, מהו עד מאד, אלא דלא הוה דחילו ואימתא דנפל עליה דיצחק רבתא מיומא דאתברי, ואפילו בההיא שעתא דאתעקד יצחק על גבי מדבחא, וחמא סכינא עליה, לא אזדעזע, כההיא שעתא דעאל עשו וחמא גיהנם דעאל עמיה, כדין אמר בטרם תבא ואברכהו, גם ברוך יהיה, בגין (דחמאת) דחמית שכינתא דאודי על אינון ברכאן. דבר אחר יצחק אמר ואברכהו, נפק קלא ואמר גם ברוך יהיה, בעא יצחק למילט ליה ליעקב, אמר ליה קב"ה, יצחק, גרמך אנת לייט, דהא כבר אמרת ליה אוררין ארור ומברכין ברוך.

תא חזי כלא אודו על אינון ברכאן עלאי ותתאי, ואפילו איהו חולק עדביה דעשו אודי עלייהו, וברכיה איהו, ואודי על אינון ברכאן וסלקיה על רישיה לעילא, מנלן דכתיב (בראשית לב כז) ויאמר שלחני כי עלה השחר, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, ויאמר שלחני, בגין דאתקיף ביה יעקב, וכי היך יכיל בר נש דאיהו גופא ובשרא לאתתקפא ביה במלאכא דאיהו רוח ממש, דכתיב (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, אלא מכאן דמלאכי שליחי דקב"ה כד אינון נחתין להאי עלמא גלימין, ואתגלימו ומתלבשין בגופא כגוונא דהאי עלמא, בגין דהכי אתחזי דלא להשנאה ממנהגא דההוא אתר דאזיל תמן.

והא אתמר, דמשה כד סליק לעילא מה כתיב (שמות לד כח) ויהי שם עם יהו"ה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, בגין מנהגא דלא להשנאה מההוא אתר דאזיל לתמן, ואינון מלאכין כד נחתו לתתא, כתיב (בראשית יח ח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכן הכא האי מלאכא כד נחת לתתא, לא אתאבק עמיה דיעקב אלא מגו דהוה אתלבש בגופא כגוונא דהאי עלמא, ועל דא אתאבק יעקב בהדיה כל ההוא ליליא.

תא חזי, בגין דשולטנותא דהני לאו איהו אלא בליליא ודאי, ובגין כך שולטנותא דעשו לא איהו אלא בגלותא דאיהו לילה, ועל דא בליליא אתתקף עמיה דיעקב ואתאבק עמיה, וכד אתא צפרא אתחלש חיליה ולא יכיל, וכדין אתתקף יעקב, בגין דיעקב שולטנותיה ביממא, ובגין כך כתיב (ישעיה כא יא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל, דהא כדין שולטנותיה דידיה דעשו דאיהי שעיר בלילה איהו, ובגין כך אתחלש כד אתא צפרא, וכדין **ויאמר שלחני כי עלה השחר, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני** "כי אם ברכתני", "כי אם

דף קמד עמוד ב

תברכני" מבעי ליה, מאי **כי אם ברכתני**? אם אודית על אינון ברכאן דברכני אבא, ולא תהא מקטרגא לי בגינייהו.

מה כתיב, **ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וגו'** אמאי ישראל, א"ל בעל כרחין אית לן לשמשא לך, דהא אנת אתעטרת בחילך לעילא בדרגא עלאה, ישראל יהיה שמך ודאי, כי שרית עם אלהי"ם, מאי עם אלהי"ם, סלקא דעתך דעליה הוה אמר, אלא אמר ליה, שרית לאתחברא ולאזדווגא עם אלהי"ם בחבורא בזווגא דשמשא וסיהרא, ועל דא לא כתיב על (ס"א את) אלהי"ם, אלא עם אלהי"ם, בחבורא וזווגא חדא.

דבר אחר, ויאמר, כמה דאת אמר (שמות טו כו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהו"ה אלהיך, אוף הכא ויאמר לא יאמר עוד שמך יעקב כי אם ישראל, כדין אתעטר יעקב בדרגיה, למהוי כללא דאבהן, מה כתיב ויברך אותו שם, מאי ויברך אותו שם, דאודי ליה על כלהו ברכאן דברכיה אבוי.

רבי שמעון פתח ואמר, (משלי טז ז) ברצות יהו״ה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, תא חזי כמה אית ליה לבר נש לאתתקנא שבילוי ביה בקב״ה, בגין למעבד פקודי דאורייתא, דהא אוקמוה דודאי תרי מלאכין שליחן אית לבר נש מלעילא לאזדווגא בהדיה, חד לימינא וחד לשמאלא, ואינון סהדין ביה בבר נש, בכל מה דאיהו עביד אינון משתכחי תמן, וקרינן לון יצר טוב ויצר רע, אתי בר נש לאתדכאה ולאשתדלא בפקודי דאורייתא, ההוא יצר טוב דאזדווג ביה, כבר איהו אתתקף על ההוא יצר הרע ואשתלים בהדיה, ואתהפיך ליה לעבדא, וכד בר נש אזיל לאסתאבא ההוא יצר הרע אתתקף ואתגבר על ההוא יצר טוב והא אוקימנא, ודאי כד ההוא בר נש אתי לאתדכאה, כמה תקיפו אתתקף בר נש כד אתגברא ההוא יצר טוב, כדין אויביו ישלים אתו, דההוא יצר הרע אתכפיא קמיה דיצר טוב, ועל דא אמר שלמה (שם יב ט) טוב נקלה ועבד לו, מאי ועבד לו, דא יצר הרע, וכדין כד אזיל בר נש בפקודי אורייתא, כדין גם אויביו ישלים אתו, דא יצר הרע ודאתא מסטרוי.

תא חזי, בגין דיעקב אבטח ביה בקב״ה, וכל ארחוי הוו לשמיה, על דא אויביו ישלים אתו, ודא (ד״א דא) סמאל חילא ותוקפא דעשו דאשלים עמיה דיעקב, ובגין דאשלים עמיה דיעקב ואודי ליה על אינון ברכאן, כדין אשלים עמיה עשו, (נ״א כדין אודי ליה עשו, דכתיב יש לי רב אחי יהי לך אשר לך, דהא אודי ליה על אינון ברכאן די לי בחרבא), ועד דלא אשתלים עמיה יעקב לגבי ההוא ממנא דאתפקד עליה, לא אשלים עמיה עשו, בגין כך בכל אתר תוקפא דלתתא תליא בתוקפא דלעילא:

ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, ויאמר מי אפוא - מי איפוא, מאי מי איפוא, מי הוא זה מבעי ליה, אלא מי איפוא, דקיימא שכינתא תמן כד בריך ליה יצחק ליעקב, ועל דא אמר מי איפוא, מאן הוא דקאים הכא ואודי על אינון ברכאן דברכית ליה, ודאי גם ברוך יהיה, דהא קב״ה אסתכם באינון ברכאן.

רבי יהודה אמר, בגין ההיא חרדה דאחריד יעקב ליצחק אבוי, אתענש יעקב בעונשא דיוסף, דחרד חרדה כהאי בשעתא דאמרו ליה (בראשית לז לב) זאת מצאנו, יצחק אמר מי איפוא באיפה אתענש יעקב, דכתיב (שם טז) איפה הם רועים, ותמן יוסף אתאביד ואתעניש יעקב, ואף על גב דקב״ה אסתכם על ידוי באינון ברכאן, איהו אתענש באיפה, דכתיב איפה הם רועים, ומתמן אתאביד מניה, ואתענש כל ההוא עונשא.

ויחרד יצחק חרדה גדולה -- מאי ״גדולה״? כתיב הכא גדולה, וכתיב התם (דברים יח טז) ואת האש הגדולה הזאת וגו׳, דעאל עמיה גיהנם, עד מאד, מאי עד מאד, כתיב הכא מאד, וכתיב התם (בראשית א לא) והנה טוב מאד, דא מלאך המות, כדין אמר מי איפוא:

דף קמה עמוד א

כשמוע עשו את דברי אביו וגו׳ אמר רבי חייא, כמה בישין עבדו אינון דמעין דבכה ואפיק עשו קמי אבוי דיתברך מניה, בגין דהוה חשיב מלה דאבוי יתיר.

הכי קרא שמו יעקב (ד״א ל״ג ואוקמוה) הכי קרא שמו, קרא שמו ההוא דקרא ליה, אפיק ציצא דרוקא בגין קלנא, הכי נקרא שמו לא כתיב, אלא קרא שמו, ויעקבני זה פעמים, זה, מהו זה (אלא) ויעקבני פעמים מבעי ליה, אלא מלה חד הוי תרי זמני, בכורתי אהדר ליה זמנא אחרא ברכתי, זה הוא תרי זמנין.

כגוונא דא (בראשית מג י) כי עתה שבנו זה פעמים, מלה חד תרין זמנין, חד דהא אהדרנא ליה, ולא נהוי בכסופא קמיה דההוא בר נש, שבנו, בשנו, אנן בכסופא מניה, וכבר אהדרנא. כגוונא דא אמר איוב (איוב יג כד) ותחשבני לאויב לך, אהדר איוב אויב, ואוקמוה דכתיב (שם ט יז) אשר בסערה ישופני וגו׳, אמר לפניו רבש״ע שמא רוח סערה עברה לפניך, והכא בכורתי לקח, והנה עתה אהדר מלה ונטיל ברכתי:

הן גביר שמתיו לך וגו׳ ולך איפה מה אעשה בני -- ולך איפה לית קיימא הכא מאן דמסתכם עלך, מה אעשה בני, כדין ברכיה בהאי עלמא, ואסתכל בדרגיה ואמר ועל חרבך תחיה, דהא הכי אתחזי לך לאושדא דמין ולמעבד קרבין, ועל דא אמר מה אעשה בני, רבי אלעזר אמר, ולך איפה מה אעשה, כיון דאמר האי, אמאי בני, אלא אמר ליה ולך איפה מה אעשה, דאנת בדינא ובחרבא ובדמא חזינא לך, ולאחיך בארח שלים, אלא בני, בני ודאי, אנא גרימנא לך בגין דאנת בני, ועל דא על חרבך תחיה.

ואת אחיך תעבוד ועדיין לא אתקיים, דהא לא פלח ליה עשו ליעקב, בגין דיעקב לא בעא ליה השתא, ואיהו אהדר וקרא ליה אדוני כמה זמני, בגין דאסתכל למרחוק, וסליק ליה לסוף יומיא כדקאמרן.

רבי חייא ורבי יוסי הוו אזלי באורחא, עד דהוו אזלי חמו ליה לרבי יוסי סבא דהוה אזיל בתרייהו, יתבו עד דמטא לגבייהו, כיון דמטא לגבייהו, אמרו השתא ארחא מתתקנא קמן, אזלו, אמר רבי חייא עת לעשות ליהו״ה.

פתח רבי יוסי ואמר, (משלי לא כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, פיה פתחה בחכמה, דא כנסת ישראל, ותורת חסד על לשונה אלין אינון ישראל, דאינון לישנא דאורייתא דמשתעי בה יומי ולילי. פיה פתחה בחכמה, דא ב׳ דבראשית ואוקמוה, ותורת חסד על לשונה, דא אברהם דביה ברא עלמא, וביה משתעי תדיר.

ב׳ סתים מהאי גיסא ופתיחא מהאי גיסא, סתימא מהאי גיסא, כמה דאת אמר וראית את אחורי, פתיחא מהאי גיסא בגין לאנהרא (נ״א לאהדרא) אנפהא לגבי עילא, ופתיחא מהאי גיסא בגין לקבלא מלעילא, ואיהי אכסדרה לקבלא, ובגין כך קיימא ברישא דאורייתא, ואתמליא לבתר. פיה פתחה בחכמה, בחכמה ודאי, דכתיב בראשית ברא אלהי״ם כתרגומו, ותורת חסד על לשונה, דהא לבתר משתעי ואמר, ויאמר אלהי״ם יהי אור ויהי אור.

פיה פתחה בחכמה, דא ה׳ דשמא קדישא דכלא בה, ואיהי סתים וגליא, כלילא דעילא ותתא, רזא דעילא ותתא, פיה פתחה בחכמה, בגין דאיהי סתימא דלא אתיידע כלל, דכתיב (איוב כח כא) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה, וכד שארי לאתפשטא, בחכמה דאתדבקת בה, ואיהי בגווה, (ואיהי) אפיקת קלא דאיהי תורת חסד.

פיה פתחה בחכמה, דא ה״א בתראה דאיהו דבור, ומלה תליא בחכמה, ותורת חסד על לשונה, דא קול דקיימא על דבור לאנהגא ליה, ותורת חסד דא יעקב

דף קמה עמוד ב

דאיהו על לשונה, לאנהגא מלה ולאחדא לה, דהא לית דבור בלא קול ואוקמוה.

פתח רבי חייא אבתריה ואמר, (משלי ח יב) אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא, אני חכמה, דא כנסת ישראל, שכנתי ערמה, דא יעקב דאיהו חכים, ודעת מזמות אמצא, דא יצחק דהוה ליה דעת מזמות לברכא ליה לעשו, ובגין דחכמה אשתתף בהדיה דיעקב דאיהו ערמה, ודעת מזמות אמצא, דאתברך יעקב מאבוי, ושרו עליה כל אינון ברכאן, ואתקיימו ביה ובבנוי לעלם ולעלמי עלמין. מאינון אתקיימו בהאי עלמא, וכלהו יתקיימון לזמנא דמלכא משיחא, דכדין יהון ישראל גוי אחד בארץ, ועם אחד לקב״ה, הדא הוא דכתיב (יחזקאל לז כב) ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ, וישלטון לעילא ותתא, דכתיב (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי, דא מלכא משיחא, דכתיב (שם ב מד) וביומיהון די מלכייא אינון יקום אלה שמיא מלכו וגו׳, ועל דא בעא יעקב דיסתלקון ברכוי להההוא זמנא דאתי, ולא נטל לון לאלתר.

פתח רבי ייסא אבתריה ואמר, (ירמיה מו כז) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהו״ה ואל תחת ישראל וגו׳, האי קרא אוקמוה, אבל בההיא שעתא דנפק יעקב מקמי אבוי באינון ברכאן, אסתכל בנפשיה, אמר הא אלין ברכאן בעינא לסלקא לון לבתר לאריכו יומין, והוה דחיל ומסתפי, נפק קלא ואמר (שם כח) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהו״ה כי אתך אני, לא אשבוק לך בהאי עלמא, כי הנני מושיעך מרחוק, לההוא זמנא דאנת סליק לון לאינון ברכאן, ואת זרעך מארץ שבים, דאף על גב דהשתא נטיל ברכוי עשו וישתעבדון בבנך, אנא אפיק לון מידוי, וכדין ישעבדון בניך ביה, ושב יעקב לאינון ברכאן, ושב יעקב דא שכינתא (נ״א דאיהי עמיה דיעקב), ושב יעקב ודאי, ושקט ושאנן, כמה דאוקמוה מאינון מלכוון מבבל ממדי ומיון ומאדום, דאינהו הוו דאתשעבדו בהו בישראל, ואין מחריד לעלם ולעלמי עלמיא.

אזלו, עד דהוו אזלי א״ר יוסי, ודאי כל מה דעביד קב״ה בארעא כלא הוה ברזא דחכמתא, וכלא בגין לאחזאה חכמתא עלאה להו לבני נשא, בגין דילפון מההוא עובדא רזין דחכמתא, וכלא אינון כדקא יאות, ועובדוי כלהו אורחוי דאורייתא, בגין דאורחי דאורייתא אינון ארחי דקב״ה, ולית מלה זעירא דלית בה כמה אורחין ושבילין ורזין דחכמתא עלאה.

תא חזי דהא רבי יוחנן בן זכאי הוה אמר תלת מאה הלכות פסוקות ברזא דחכמתא עלאה, בפסוק (בראשית לו לט) ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב, ולא גלי לון אלא לרבי אליעזר דהוה עמיה, בגין למנדע דכמה רזין עלאין אינון בכל עובדא ועובדא דאיהי באורייתא, ובכל מלה ומלה חכמתא איהי ואורייתא דקשוט, בגין כך אינון מלין דאורייתא מלין קדישין אינון, לאחזאה מינה נפלאות, כמה דאת אמר (תהלים קיט יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

תא חזי בשעתא דעקים ההוא חויא לאדם ולאתתיה, דאקריב לאתתא ואטיל בה זוהמא, ואתפתא ביה אדם, כדין אסתאב עלמא, ואתלטיא ארעא בגיניה, וגרים מותא לכל עלמא, וקיימא עלמא לאתפרעא מניה, עד דאתא אילנא דחיי, וכפי (ס״א וכפר) על אדם, וכפייא ליה להההוא נחש דלא ישלוט לעלמין על זרעא דיעקב. דהא בזמנא דאקריבו ישראל שעיר, הוה אתכפיא ההוא נחש, ואתהפך לעבדא כמה דאתמר, ועל דא אקריב יעקב לאבוי תרין שעירין,

חד לאכפיא לעשו דאיהו שעיר, וחד בגין דרגא דהוה תלי ביה עשו ואתדבק ביה ואתמר, ובגין כך קיימא עלמא, עד דתיתי אתתא כגוונא דחוה, ובר נש כגוונא דאדם ויעקימו ויחכימו

דף קמו עמוד א

ליה להההוא חויא בישא, וההוא דרכיב עליה וכלא אתמר.

פתח ואמר, ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה והא אתמר, ויעקב איש תם יושב אהלים, איש תם גבר שלים כתרגומו, יושב אהלים, אמאי איהו תם, בגין דאיהו יושב אהלים, דאחיד לתרין סטרין לאברהם וליצחק, ועל דא יעקב בסטרא דיצחק אתא לגביה דעשו כמה דאתמר, דכתיב (ש״ב כב כו) עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפל, וכד אתא עם ברכאן, בסיועא דלעילא קא אתא, בסיועא דאברהם ויצחק, ובגין כך בחכמתא הוה כמה דאתמר.

תא חזי כד יעקב אתער לגבי דסמא״ל דרגא דעשו, וקביל עליה ליעקב, ויעקב נצח ליה בכמה סטרין, נצח לחויא בחכמתא ובעקימו, ולא אתנצח בר בשעיר, ואף על גב דכלא חד, נצח כמו כן לסמא״ל בנצחונא אחרא, ונצחיה הדא הוא דכתיב (בראשית לב כה) ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא כי לא יכול לו. תא חזי זכותיה דיעקב כמה הוה, דאיהו אתא ובעא לאעברא ליה מעלמא, וההוא ליליא הות ליליא דאתברי ביה סיהרא, ויעקב אשתאר בלחודוי, דלא הוה עמיה אחרא, דתנן לא יפוק בר נש יחידאי בלילא, וכל שכן בלילא דאתבריאו ביה נהורין, דהא סיהרא איהי חסרא, דכתיב (בראשית א יד) יהי מאר״ת חסר, וההוא ליליא אשתאר בלחודוי, בגין דכד סיהרא חסרא, חויא בישא אתתקף ושלטא, וכדין אתא סמא״ל וקטריג ליה, ובעא לאובדא ליה מעלמא.

ויעקב הוה תקיף בכל סטרין, בסטרא דיצחק ובסטרא דאברהם, דאינון הוו תקיפו דיעקב, אתא לימינא חמא לאברהם תקיף בתקיפו דיומא בסטרא דימינא דחסד, אתא לשמאלא חמא ליצחק תקיף בדינא קשיא, אתא לגופא חמא ליעקב תקיף מתרין סטרין אלין, דסחרן ליה חד מכאן וחד מכאן, כדין וירא כי לא יכול לו, ויגע בכף ירכו, דאיהו אתר לבר מגופא, ואיהו חד עמודא דגופא, כדין ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו וגו׳. כיון דאתער צפרא ועבר ליליא, אתתקף יעקב, ואתחלש חיליה דסמא״ל, כדין אמר שלחני, דמטא זמנא לומר שירתא דצפרא, ובעי למיזל ואודי ליה על אינון ברכאן, ואוסיף ליה ברכתא אחרא, דכתיב ויברך אותו שם.

תא חזי כמה ברכאן אתברך יעקב, חד דאבוי בההוא עקימו ורווח כל אינון ברכאן, וחד דשכינתא דבריך ליה קב״ה כד הוה אתי מלבן, דכתיב (שם לה ט עיי״ש) ויברך אלהי״ם את יעקב, וחד דברכיה ליה ההוא מלאכא ממנא דעשו, וחד ברכה אחרא דברכיה ליה אבוה כד הוה אזיל לפדן ארם, דכתיב (שם כח ג) ואל שדי יברך אותך וגו׳, בההוא זמנא דחמא יעקב גרמיה בכל הני ברכאן, אמר במאן ברכתא דמנייהו אשתמש השתא, אמר בחלשא מנייהו אשתמש השתא, ומאן איהי דא בתרייתא דברכיה אבוה, ואף על גב דאיהי תקיפא, אמר לאו איהי תקיפא בשלטנותא דהאי עלמא כקדמאה, אמר יעקב אטול השתא דא ואשתמש בה, ואסלק כל אינון אחרנין לזמנא דאצטריך לי ולבנאי בתראי.

אימתי? בזמנא דיתכנשון כל עממיא לאובדא בני מעלמא, דכתיב (תהלים קיח י) כל גוים סבבוני בשם יהו״ה כי אמילם, סבוני גם סבבוני וגו׳ סבוני כדבורים וגו׳ הא הכא תלתא לגבי תלתא דאשתארו, חד אינון ברכאן קדמאי דאבוה, תרין אינון ברכאן דברכיה קב״ה, תלת אינון ברכאן דברכיה ההוא מלאכא, אמר יעקב להתם אצטריכו לגבי מלכין וכל עמין דכל עלמא, ואסליק לון להתם, והשתא לגבי דעשו די לי בהאי.

למלכא דהוו ליה כמה לגיונין תקיפין, כמה מארי מגיחי קרבא לאגחא קרבין, דזמינין לגבי מלכין תקיפין

דף קמו עמוד ב

לאגחא בהו קרבא, אדהכי שמע על לסטים חד קפחא, אמר הני בני תרעי יהכון תמן, אמרו ליה מכל לגיונין דילך לית אנת משדר התם אלא אלין, אמר לגבי ההוא לסטים די באלין, דהא כל לגיונותי ומארי קרבא אסלק לגבי אינון מלכין תקיפין ביומא דקרבא דאצטריכו לי ליהוו.

אוף הכי יעקב אמר, לגבי עשו די לי השתא באלין ברכאן, אבל להההוא זמנא דאצטריכו לבני לגבי כל מלכין ושליטין דכל עלמא אסלק לון, כד ימטי ההוא זמנא יתערון אינון ברכאן מכל סטרין, ויתקיים עלמא על קיומיה כדקא יאות, ומההוא יומא ולהלאה יקום מלכותא דא על כל שאר מלכו אחרא כמה דאוקמוה, דכתיב (דניאל ב מד) תדיק ותסף כל אלין מלכוותא והיא תיקום לעלמיא, והיינו ההיא אבנא דאתגזרת מן טורא די לא בידין, כמה דאת אמר (בראשית מט כד) משם רועה אבן ישראל, מאן אבן דא, דא כנסת ישראל כמה דאת אמר (שם כח כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו׳.

רבי חייא אמר מהכא, (ישעיה י כא) שאר ישוב שאר יעקב, אלין ברכאן אחרנין דאשתארו, וכתיב והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים, (אלין ברכאן אחרנין, כתיב (מיכה ה ז) והיה שארית יעקב) בגוים כלהו ולא בעשו בלחודיה, וכתיב (שם ו) והיה שארית וגו׳ כטל מאת יהו״ה.

פתח רבי ייסא ואמר, (מלאכי א ו) בן יכבד אב ועבד אדוניו, בן דא עשו, דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי, וההוא יקירו דאוקיר ליה, אשליט ליה בהאי עלמא, ועבד אדוניו דא אליעזר עבד אברהם ואוקמוה, דהא בר נש דהוה אתי לחרן, בכמה עותרא וכמה מתנן ונבזבזין וגמלין טעינן, דלא אמר לבתואל ולבן דאיהו רחימוי דאברהם, או בר נש אחרא דאתי בפיוסא דאברהם, אלא עד לא ימלל מלוי, מה כתיב ויאמר עבד אברהם אנכי, ולבתר אדוני אדוני, בגין דיוקיר ליה לאברהם, ההוא יקרא וההוא טיבו אוריך ליה לכמה זמנין, כך עשו ההוא יקרא דאוקיר ליה לאבוי אוריך ליה כל הני זמנין דישלוט בעלמא דא, ואינון דמעין אורידו לון לישראל בשעבודא דיליה, עד דיתובון ישראל לקב״ה בבכיה ובדמעין, דכתיב (ירמיה לא ח) בבכי יבאו וגו׳, וכדין כתיב (עובדיה א כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהו״ה המלוכה:

ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן: